

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית פרשת

ויגש תשב"ז (חלק א)

והנה עיניכם ראות כי פי המדבר אליכם

- מעם שהוצרך יוסף ליתן ב' ראיות על שהוא יוסף • פלוגתת הקדמונים אם לשון עברי הוא לשון הקודש, ואם שפת ארץ כנען היה בלשון הקודש • משאת בנימין: ב' סימנים שאינם מובהקים דינם כסימן מובהק • חכם צבי: לחלק בתקנת עגונות, בין חשש שְאִילַת בנדר ביחוד, לחשש שְאִילַת ברבים • גמרא: מביעת עין עדיף מסימנים • לקול יש ממשות, וכן רואין בדורינו שהמציאו כלים לקלטים • צדיק אמת לא משתמש בדברים של שקר ואחיות עינים • ענין שכינה מדברת מתוך גרנו, או רואין את הנשמע, יתכן רק כשמדבר בלשון הקודש • של"ה חק': עיקר לשון הקודש הוא בשורשו למעלה, ומה שמדברים למטה הוא לשון מושאל • ביאור נוסח התפילה: כי כל פה לך יודה וגו' •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ג לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושאינה יושג לא יעשו עוול (נפחיהם קטן) וכבר נאמר ואל תשכן באהלך עוולך (ויקרא י"ד)
 צו מנדב זיין לרגל א שמחה אדער א יאָרצייט וכדומה רופט: 1-718-388-5519

★ ★ ★ ★ ★ כלאר (26 מינוט מתוך 66)

לשון קדשו - קונטרס רכנ

קול אוצר יהודה
 ברוקלין: 718-298-4641
 ארץ ישראל: 072-3333419
 16 → 1127.1

ארץ ישראל: 072-3275205
 קאנאדא: 438-797-0770
 ענגלאנד: 0330-350-3110
 פעקס: 718-650-2970

לשון קדשו צענטראלע נומער:
929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך 263
 פאר הערות דרוק 3

צו מנדב זיין דורכ'ן טעלעפאן (דאָנערי): **845-366-2793 #1700**

• ברכת מזל טוב •

החתן אליעזר בינער הי"ו (ב"ר מענדל ע"ה)
 לנישואיו - עב"ג בת
 הר"ר הלל קעסטענבוים הי"ו

הר"ר יעקב הכהן רובין הי"ו
 לנישואיו בנו החתן אברהם נ"י - עב"ג בת
 הר"ר יואל מייזעלס הי"ו (ב"ר שלמה ברוך)

הר"ר משה שלמה ווערצבערגער הי"ו
 לנישואיו בנו החתן צבי הלוי נ"י עב"ג בת
 הר"ר דוד יואל צבי הערשקאוויטש הי"ו

הר"ר שלמה דוב ווידער הי"ו
 לנישואיו בתו - עב"ג החתן אליעזר נ"י בן
 הר"ר יואל גוטמאן הי"ו (בן הרה"ג ר' חיים קלמן שליט"א)

הר"ר שלום יחזקאל ווידער הי"ו
 לאירוסים נכדתו בת חתנו הר"ר יואל טייטלבוים הי"ו (ב"ר משה יודא)
 עב"ג החתן שמואל יושע נ"י ב"ר יואל קארפען הי"ו (ב"ר שלמה הערש)

זכות וברכת רביה'ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• וְהֵם יַעֲלוּ לְזַכְרוֹן •

הרב החסיד המפואר, מרביץ תורה לעדרים רבות בשנים,
 רחום ומוקיר רבנו והרה"ק צאנזוי כבוד הכנעה ועונה

הר"ר יחזקאל ז"ל בינער

נפטר עשרה בטבת תשע"ד

בן הגה"צ רבי חיים משה ז"ל

ה' דבוק ומקושר לרביה'ק זי"ע, וזכה לברך מקחו של צדיק
 בארה"ק בה"ל חידו"ת תשס"ז-תש"ז ובהפצת ספר"ק ויואל משה

הרב החסיד ירא חמא, עסק בתורה ביגיעה ובשקידה,
 שפך דמעות בעמורו בתפלה, ועסק בצרכי ציבור באמונה,
 דבריו הק' של רביה'ק זי"ע היו נר לרגלו

הר"ר ברוך יהודה ז"ל לעפקאוויטש

בן רבי צבי ז"ל

נפטר עשרה בטבת תשע"ד

הרה"ח הישיש, נועם המדות, הצנען לכת, עמל בתורה
 בהתמדה ונפלאה, ותפלתו בהשתפכות הנפש,

רבי אברהם ע"ה פריעדמאן

ב"ר ישראל יעקב ז"ל

נפטר ו' טבת תשע"ד

האברך הוקר, בעל מדות ומעשים טובים, החזיק תורה, וסייע בנף
 ובממון לחינוך התורה בארה"ק, שקד בספרי רביה'ק זי"ע ולשון
 קדשו היה למשיב נפשו בימי צער להתחזק באמונת השי"ת

הר"ר שרגא שמואל ע"ה מיללער

ב"ר משה ז"ל

נפטר ח' טבת תשפ"א

האשה החשובה, אשה יראת ה', בעלת צדקה וחסד, השרישה
 אמונת צדיקים במשפחתה, ועשתה ביתא אכסניא לחכמים

מרת שרה ב"ר עזריאל ז"ל לעפקאוויטש

אשת הרה"ח ר' יחזקאל שרגא ע"ה

נפטרה י"א טבת תשס"ד לפ"ק

הרה"ח תלמיד חכם, התרחק מתאות עוה"ו וברח מכבוד,
 ביתו בית ועד לחכמים, דבק בריביה'ק זי"ע ושטה מבארו

הר"ר אברהם יצחק ע"ה יונגער

ב"ר יהודה ז"ל

חדי"ן הגה"צ בעל תפארת נפתלי משארמאש זצ"ל
 נפטר ו' טבת תשס"א

KolSatmar.com

קושיזות ודקדוקים בפסוק ויגש אליו יהודה

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר וגו' ואל יחר אפך בעבדך כי כמודך כפרעה.

א

קושיא א

במדרש מביא משל לבור עמוק, שקשר אחד חבל בחבל עד שהעלה המים. וכך השיב יהודה ליוסף דבר על דבר עד שעמד על לבו

לאמר זען. דער מדרש זאגט*, ויגש אליו יהודה, זה שאמר הכתוב (משלי כ, ה) מים עמקים עצה בלב איש [ואיש תבונה ידלנה].

משל לבור 'עמוק', שהיה בו מים צוננים יפים, ולא היה יכול שום אדם לשתות ממנו, [ווייל] ס'איז געווען עמוק. עד שבה אחד וקשר חבל בחבל, נימה בנימה, והעלה את המים. איז התחילו הכל לשתות ממנו.

כך יהודה דיבר [ליוסף ולא זו עד שהיה משיב] דבר על דבר, עד שעמד על לבו.

ב

וצריך ביאור הלשון עד שעמד על 'לבו'. וגם מה הדמיון להמשל בענין בור עמוק, ולא היה עמקות הכוונה בכאן בהנמשל (א) מוז מען פארשטיין וואס איז דער עמד על 'לבו', וועלעכס איז דא געווען עפעס על לבו.

ווייטער דער סוף איז געווען [נאָר אז] ער האָט זיך מתודע געווען אַל אַחיו, [ויוסף] ער האָט דאָך אַזוי געוואָלט [לסבב הכל לכך], ער האָט דאָך אַרויסגעקוקט אויף דעם, ער האָט געוואָלט ס'זאָל דורכגיין, [וואס כן אין זה דומה למים שבבור 'עמוק', וצריך ביאור] וואָס איז דעם ענין [פון] עמד על 'לבו', און דעם [משל פון די] מים עמוקים, [וואָס] דאָס עמקות [שהיה בכאן].

ג

קושיזות ודקדוקים בפסוק כי פי המדבר אליכם

חקרמה לקושיא ג-ד

ווייטער שטייט, בַּהֲתוֹדַע יוֹסֵף אֶל אָחָיו: [וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו] אֲנִי יוֹסֵף [העוד אבי חיי וגו', ויאמר] גִּשּׁוּ נָא אֵלַי וַיִּגְשׁוּ [וגו', ועתה אל תעצבו וגו'].
וְהָנָה עֵינֵיכֶם רְאוּת וְעֵינַי אַחִי בְּנִימִין, כִּי פִי הַמְדַּבֵּר אֲלֵיכֶם.

ז

ברש"י כתב, שיוסף הביא להם ב' ראיות על שהוא יוסף. א' ממה שהוא מהול כמותם, וא' ממה שמדבר בלשון הקודש

[אויף] גִּשּׁוּ נָא אֵלַי וַיִּגְשׁוּ, זאגט רש"י², הֲרָאָה להם שהוא מהול.

[וכן על] וְהָנָה עֵינֵיכֶם רְאוּת [זאגט רש"י³] שאני מהול כמותכם.

כִּי פִי הַמְדַּבֵּר אֲלֵיכֶם, בַּלְשׁוֹן הַקּוֹדֵשׁ.

^א כבראשית רבה (צג, א): דבר אחר ויגש אליו יהודה וגו', כתיב מים עמקים עצה בלב איש וגו'. לבאר עמוקה מלאה צונן, והיו מימיה צוננים ויפין, ולא היתה בריה יכולה לשתות הימנה. בא אחד וקשר חבל בחבל ונימה בנימה משיחה במשיחה ורלה הימנה ושתה, התחילו הכל דולין הימנה ושותין. כך לא זו יהודה משיב ליוסף דבר על דבר, עד שעמד על לבו.

^ב ברש"י (מה, ד): גִּשּׁוּ נָא אֵלַי. רָאָה אותם נסוגים לאחור, אמר עכשיו אחי נכלמים, קרא להם בלשון רכה ותחנונים, והראה להם שהוא מהול.

^ג ברש"י (שם, יב): וְהָנָה עֵינֵיכֶם רְאוּת. כבודי, ושאני אחיכם, שאני מהול ככם. ועוד כי פי המדבר אליכם, בלשון הקודש.

ח

מילא דער [שאַנץ] מְהוּל, [פון דעם] שטייט גאַרנישט אין פסוק געמאַלדן. [אבל גם באומרן] **פי פי המדבר אליכם שטייט אויך נישט 'וואָס'** [דאָס מיינט], 'וואָס' ער האָט גערעדט, וואָס ער האָט גערעדט בָּפֶה [ושהוא 'בלשון הקודש'].
[אמנם] אַלעס איז נאָר דְרָשׁוֹת חֲכָמִים¹.

ט

קושיא ג

והקשו הרמב"ן והמורחזי וגור אריה על ב' הראיות. דעל ראית המילה הקשה המורחזי וגור אריה, דהלא גם הרבה גוים היו נימולים, וכגון הערביים ובני קטורה

ג) מילא ער גייט דאָך דאָ דער רמב"ן איז מְפַלְפֵּל שטאַרק [על דברי רש"י, וחולק] אויף די ביידע [ענינים, ומפרש כוונת הכתוב באופן אחר].

[וכמו שבאמת הקשה בגור אריה²] [ובעין זה במורחזי³] וואָס איז אַ רֵאָיָה פונעם מְהוּל, [וואָס] ער האָט זיי געוויזן ער איז מְהוּל, [והלא] ס'איז דאָך געווען [גם הרבה גוים שנימולן]. ער קאָן זיין אַן עֲרָבִי [מְהוּל, צי] אַ גִּבְעוֹנִי מְהוּל⁴ איז דאָך אויכעט דאָ, ס'איז דאָ מוֹלִים איז דאָ אַסאַך.

י

וכן יש להקשות גם ממה שהמצריים עצמם נימולו אז על פי גזירת יוסף, וכן יש שגולדין מְהוּל עקסטערדעם [נראה דיש להקשות עוד בזה, שהרי] די מְצָרִיִּים [אליין] האָבן זיך מְלָע געווען [בתחלת שנות הרעב], איז דאָך געווען אַסאַך מוֹלִים, [וכדאיתא במדרש⁵ על הפסוק] לְכוּ אֶל יוֹסֵף אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ [שצוה להם יוסף למול].
[ועוד] און פֿשוט קען גאָר זיין אַ נולד מְהוּל.

יא

און ס'איז אַסאַך מוֹלִים געווען, [וכגון] די בְּנֵי קְטוּרָה קען זיין⁶.
[ואם כן] וואָס איז אַ רֵאָיָה פון מְהוּל אַז 'ער' איז דאָס.

יב

קושיא ד

ועל ראית לשון הקודש הקשה הרמב"ן, דהלא לשון זה היה הוא לשון כנען, ורבים במצרים היו יודעים אותו כי קרוב הוא לארץ כנען, ואף כי המושל

ווידעראום **פי פי המדבר אליכם**, [דפירש רש"י] בְּלָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ.

ד) זאָגט ער [ברמב"ן⁷ דקשה] וואָס איז אַ רֵאָיָה פון לָשׁוֹן קוֹדֶשׁ, [והלא המושלים] זיי

¹ בבראשית רבה (צג, ה, ושם, י).

² רבינו נקט אגב אורחא סירכא דלשון הגמרא ביבמות (עא). לאתויי 'ערב מְהוּל וְגִבְעוֹנִי מְהוּל', והני 'מולין' נינהו, עיי"ש. אבל בנידון דהכא עדיין לא היו גבעונים מהולים, כי הם באו ונימולו בימי יהושע בן נון.

³ בבראשית רבה (צא, ה) והובא ברש"י [מקץ מא, נה]. וכמו שכבר הזכירו רבינו בשבוע שלפניו בס"ג מקץ תשכ"ז (לשון קדש רסב ח"א, אות נב), ושם העתקנו הלשון.

⁴ וכמו שהקשה גם במורחזי מהבני קטורה. [ואילו לשיטת הרמב"ם (מלכים י, ח) דבני קטורה צריכין למול, אבל יש חולקים על זה, ואכמ"ל].

⁵ ברמב"ן (מה, יב): כי פי המדבר אליכם בלשון הקדש, בלי מליץ, זה דעת המפרשים (רש"י ואבן עזרא ורד"ק), והוא תרגום אונקלוס. ויתכן שאמר להם כך לאמתלא ולפיוס, כי איננה רֵאָיָה שידבר אדם אחד במצרים בלשון הקדש, כי על דעתו הוא שפת כנען, כי אברהם לא הביאו מאור כשדים ומחרן, כי ארמית היא, והגל הזה עד, ואיננו לשון לאיש אחד לבד, אבל הוא לשון כנען. ורבים במצרים יודעים אותו כי קרוב הוא, ואף כי המושל, שדרך המלכים והמושלים לדעת הלשונות וכו'. ועוד, כי כאשר בא יוסף משם למצרים יבואו רבים. ויותר היה להם רֵאָיָה בהזכירו שמו וענין המכירה, אָני יוֹסֵף אֲחִיקֶם אֲשֶׁר מִכְרָתֶם אֹתִי מִצְרָיִם וכו'.

האָבן דאָך געקאָנט ל'שונות, [און] ס'איז דאָך 'נאָנט' געווען צו אַרץ כְּנַעַן [שם דיברו] ל'שון עֲבָרִי. ס'איז געווען אַסאַך [גוים] וואָס זיי האָבן גערעדט [און] זיי האָבן געקאָנט דעם ל'שון. [וואָס] איז אַ רֵאָיָה פונעם ל'שון אַז 'ער' איז דאָס. ס'איז נישט קיין רֵאָיָה.

יג

דער מזרחי און דער גור אריה פלאַגן זיך דאָ אַט בַּאָריכות.

יד

תירוץ המזרחי וגור אריה – על קושיא ג-ד

מסמין אחד לחוד אינה ראייה, אבל בצירוף שני הסמנים ביחד שפיר
היו ראייה שהוא יוסף. דלא מתרמי שניהם באדם אחד אצל הגוים

דער מזרחי זאָגט^ט, אין הכי נמי, פון איינעם אַליין איז נישט קיין רֵאָיָה.
פון מִלָּה איז נישט קיין רֵאָיָה, אַזוי ווי דער רמב"ן זאָגט ס'קאָן זיין, ס'איז ביי
אַנדערע אויך פאַרהאַנדן. [און] פון ל'שון קוֹדֶש איז אויך נישט קיין רֵאָיָה, ס'קאָן אַן
אַנדערער אויך קאָנען ל'שון קוֹדֶש.

אַבער ביידע אינאיינעם ס'זאָל זיך צוזאַמטרעפן, פונקט זאָל זיין אַ גִבְעוֹנִי מְהוּל
און דער זאָל קאָנען דעם ל'שון אויך, צוויי זאכן אינאיינעם דאָס איז שוין אַ רֵאָיָה
בְּרוּרָה, דאָס קומט שוין נישט פאַר.
אַזוי זאָגט דער מזרחי.

טו

דער גור אריה וויל זאָגן אויף אַן אַנדערן אופן.

אַבער אַלץ קומט עס עפעס אויס צו דעם, אַז די צוויי זאכן אינאיינעם קומען
נישט פאַר [רק אצל בני יעקב].

^ט בפירוש הרא"ם (שם): ומה שהוצרך להוסיף בהבטחת ר'ה אַלִי וְכָל־כְּלִמְתִּי אֶתְךָ וגו', ראיית כי פי המדבר אֶלִיכֶם [בלשון הקודש], ולא הספיק להם ראיית המילה, שהראה להם שהוא מהול וכו', הוא מפני שאין ראיית המילה לבדה רֵאָיָה גמורה, כי אע"פ שהמילה מיוחדת לאומה הישראלית הבאה מזרעו של יעקב, ולא לישמעאל ואם הוא מזרע אברהם שנצטוו בו, ולא לְעֵשָׂו ואם הוא מזרע יצחק, כמו שאמרו בסנהדרין (נט: וכו'), מ"מ יש לחוש שמא הוא מבני קטורה שחייבין במילה וכו'. ○ ואעפ"י שראיית הלשון ג"כ אינה ראייה גמורה, מפני שהלשון הזה לשון בני ארץ כנען הוא, ומסתמא רבים במצרים היו יודעים אותו, כי ארץ כנען ומצרים קרובות הן מאוד, וכל שכן המושל שדרך המושלים והמלכים לדעת הלשונות. ○ מ"מ בהתחבר ראיית המילה עם ראיית הלשון, היא ראייה גדולה בלי ספק, מפני שבני קטורה שהם הנימולים הם רחוקים ממצרים מאד, שהרי מקום דירתם היה קְרָמָה אֶל אֶרֶץ קָדֶם שהוא מזרחת של ארץ כנען וכו', ולא ימצא מהם בארץ מצרים רק מעט מן המעט, ואפילו אותו מעט מן המעט לא יהיה יודע הלשון, מפני שלשון הקדש לשון של בני ארץ כנען הוא, ורחוק הוא מאד מאד שיבא במצרים ממקום בני קטורה שהוא רחוק מאד ממצרים, וגם שיקרה שיהיה יודע הלשון של בני ארץ כנען שאינם מבני עמו, ולכן חיבור המילה והלשון יחד הוא ראייה גדולה בלי ספק וכו'.

^י בגור אריה (שם): והקשה הרמב"ן מאי ראייה יש מן הלשון, דהא הרבה יש שיודעין לשון הקודש, כי הוא שפת כנענית. וכן על המילה יש להקשות, דהא כל ישמעאלים הם נימולים, וכל זרע אברהם שהם מבני קטורה וכו'. [ואח"כ הביא תירוצי הרא"ם, ושוב כתב] ואני אומר, כי זה דווקא הכרה מעליא, ולא ענין המכירה, כי דרך בני אדם לדבר ולהגיד המאורעות והמקריים שבאו לידו, אבל המילה שהיא אות ברית באדם בגופו, וגם בלשונו ניכר, וזה היה הכרה לעצמות האדם. ומה שנתן יוסף הכרה זאת, בדין הוא הכרה מעליא. ואין עליהם לומר כי שמא א' מבני ישמעאל למד לשון הקודש, כי אחר שהלשון אינו לבני ישמעאל, אין לנו לומר כך כלל, רק יתלו ביוסף שהלשון הוא לשונו, וכן המילה. ולא כן דבר המכירה שאינו הכרה לאדם בעצמו מי הוא, ולכן אין זה סימן וכו' [עיי"ש עור]. אבל גבי לשון ומילה, כיון דהכרה עצמית, שכל אומה יש לה לשון בפני עצמה, וגם המילה אות ברית היא, ולית לנו למיחוש למידי, כי לא תמצא מילה ולשון בשום אומה רק בבני יעקב, ולפיכך לענין הדין הלשון והמילה הכרה עצמית יותר משאר סימנים. ואם היו חוששין שמא רמאי הוא, וישמעאל הוא שילמד לשון הקודש, לענין זה שגי שהיה מגיד להם דבר המכירה, ואפילו עצי עריסותיהם הגיד להם [רש"י מקצ' מג, ז], ובוזה ידעו שאין כאן רמאות. מכל מקום צריך הכרה עצמית לאדם, והמילה והלשון הכרה עצמית הוא וכו'.

טז

ומדבריו נראה ראייה לשיטת המשאת בנימין, שסובר בענין תקנת עגונות, כי שני סימנים אמצעים דינו כסימן מובהק

דער אַמֶּת זעט עפעס אויס ווי אַ ראַיָה צום משאת בנימין'ס שיטה.

[וואָס] **דער משאת בנימין** (סימן ג) **זאָגט**^א [לענין היתר עגונות], **אַז צוויי סימנים אַמֶּצְעִים** (היינו שאינם מובהקים) **האָט דעם דין ווי אַ סימן מובהק, אפילו איינס אליין קאָן זיך טרעפן נאָך אַזעלעכעס, אָבער אַז ס'זאָל זיך פונקט צוזאַמטרעפן צוויי סימנים** [הוי כסימן מובהק]^ב.

יז

וכעין זה כתב החכם צבי לחלק מטעם כזה בין חשש שאִילת בגד ביחוד, לחשש שאִילת ברכים

אַזאַ גאַטונג ווי דער חכם צבי זאָגט^א, [לענין] **שאִילת בִּיחִיד** [דלא חִישִׁינן].

[והיינו דכתבו הפוסקים דאם נמצא הרג לבוש בבגד של בעל הנעלם, אין להתיר אשתו בזה, כי שמא השאִיל הבעל בגדו לאחר. ועל זה כתב החכם צבי, דזה רק בחשש 'שאִילת דְּרַבִּים', והיינו בסתם שאילה אשר רבים נכנסו בהספק, ושמא ההרג אחד מהרבים. אבל בחשש 'שאִילת דִּיחִיד', והיינו שהבעל יש לו איזה סימן בגופו שאין נמצא ברוב בני אדם רק ביחיד, וגם ההרג יש לו סימן זה, אף שאינו סימן מובהק, אבל בצירוף הבגד אמרינן דלא חִישִׁינן שמא השאִיל הבעל בגדו לאותו יחיד שיש לו הסימן כמותו, אלא אמרינן דההרג הנמצא הוא הבעל עצמו].

יח

מה שעדיין קשה – על תירון המורחי וגור אריה

אמנם הרבה פוסקים חולקים על המשאת בנימין בזה, ואם כן לדירה נסתר תירון המורחי וגור אריה, והורה הקושא לדוכתה, דלכאורה אין ראייה לא מילה ולא מלשון הקודש שהוא בורא יוסף אחרים

[אמנם] **ס'איז דאָ חוֹלָקִים אויף דעם אַסאַךְ**^א, **ס'איז דאָ גאַנצע פֿלוגֶתות** [דערין, ווייל

^א בשו"ת משאת בנימין (סימן ג), ועיי"ש אריכות גדול בענין זה. ועיין בחלקת מחוקק (שו"ע אה"ע סימן יז, ס"ק נה) שהביא דבריו.

^ב יוש לציין כי המשאת בנימין עצמו הביא שם בתוך התשובה ראייה לדבריו מתשובת המורחי (שו"ת הרא"ם, סימן עה, ובחלקת מחוקק הגיה דצ"ל סימן לה) שפסק גם כן בדבריו.

^ג בשו"ת חכם צבי (סימן קלד): ומה שכתב החכם מהר"ר שלמה אאיליון לסמוך על סימני מלבושיו כי רבים המה, ועד כאן לא חִישִׁינן לשאלה אלא באחד או שנים, אבל לא בכל מלבושיו, כדעת מהר"ט (ח"ב, סימן לה) וצירף לסברא זו דעת מהר"ם פאדווא (סימן לו) ודעת מהר"ש (סימן ד). נלע"ד שלא פָּנָה יפה, שאין מנודן מהר"ם פאדווא ולא מנודן מהר"ש ראייה וכו' (עיי"ש באורך), וא"כ אף מדברי מהר"ט אין ראייה לנודן שלפנינו. ונלע"ד למצוא לה תרופה מאותה שכתבו התוספות (יבמות קכ. ד"ה אין) בשם רבינו תם וכו'. ונוד יש למצוא לה פתח תקוה, דאף הסוכרים דחִישִׁינן לשאלה, היינו 'לשאלה דרבים', רצוני שזה הנעלם השאִיל כליו למי שהוא מבני אדם, אבל 'לשאלה דִּיחִיד', רצוני שזה שיש לו פצע השאִיל כליו לאיש מיוחד שיש לו פצע כמותו, להא לא חִישִׁינן. וכאותה שאמרו בפרק גט פשוט (בבא בתרא קעב): דאף דחִישִׁי אבין לנפילה, לנפילה דחד לא חִישִׁי, ופירש שם רשב"ם דלא חִישִׁינן דמוסף בן שמעון נפל ויוסף בן שמעון מצאו, וכן כתבו התוספות בפרק האשה שלום (יבמות קטו. ד"ה למאי נישוח), וי"ל דהם איירי בנפילה דרבים, אבל לנפילה דִּיחִיד שיפול מיוסף בן שמעון וימצאו יוסף בן שמעון אחר, ודאי לא חִישִׁינן עכ"ל. הרי דאע"ג דאמרינן בגמרא (שם קטו): דחבי בר ננאי וננאי חב ברחמינו שכיחי טובא ואבין בעלמא חִישִׁי לנפילה, אפ"ה לא חִישִׁי בכה"ג. אף אנו נימא, דאף למאן דחִישִׁי בעלמא לשאלה היינו 'לשאלה דרבים', אבל 'לשאלה דִּיחִיד' לא חִישִׁינן. ואף דאיסורא ממנוא לא לפינן, הא כתבו רש"י והתוספות (שם) דלפינן שפיר איסורא דלא הוחזק, ממנוא דהוחזק. [ועיי"ש עוד באורך].

^ד עיין ברמ"א (אה"ע יז, כד) שכתב: ואפילו מאה סימנים שאינן מובהקים אינם כלום, ואפילו להצטרף לשאר אומדנות המכירות אינו כלום. – ועל זה כתב בבית שמואל (שם, עג): בתשובת משאת בנימין כתב בשם תשובת מהר"ם דוקא 'סימנים גרועים' לא מהני הצירוף, אבל 'סימנים אמצעים' מצטרפים, דעל ידי הצירוף נעשה 'סימן מובהק' ביותר. ובטורי זהב (שם, ל) הביא דברי המשאת בנימין בפשיטות, ובחלקת מחוקק (שם, נה) חולק עליו, ועיין בקונטרס עגונות (סימן שצ). [ועיין עוד בבית שמואל (שם, ע). ובבאר היטב (שם, עה) ופתחי תשובה (שם, קו) שהאריכו בזה והביאו עוד חולקים, וע"ש בגליון מהרש"א שם. ואכמ"ל].

ס'איז דאָ וואָס זאָגן אז ניין, אפילו מאָה סימנים אויך נישט [כל שאינו סימן 'מובהק'. והם סוברים] אז ממה נפשך, אז איינס איז נישט קיין ראָיה, איז צוויי אויך נישט קיין ראָיה, וואָרן אז ס'קאָן זיך טרעפן [שיש לחוש דאיתרמי כך באדם אחר], קאָן זיך פונקט צוזאמטערעפן צוויי אויך.

יט

[על כל פנים אז] ס'איז דאָ חולקים אויף דעם, איז ווייטער נישט קיין רֶאָאָה [גם מצירוף סימן המילה ולשון הקודש, שהוא יוסף. דאפשר דאיתרמי מבני סטורה או ישמעאל שזיה גם מכיר בהלשון. ואם כן הדרה קשייתן לדוכתה, דאכתי צריך ביאור האיך הראה להם יוסף בזה לברר שהוא יוסף אחיהם. (מדברי יואל)].

איבערהויפט ס'זאל זיין א דבר ברור, אז מ'זאל קענען זאגן איך פארלאז מיך
(אויף זיכער, וכעץ אזוי ווי) להלכה קען מען זאגן מ'פארלאזט זיך אויפן רוב (דיינו כוודאי),
איז דא ביי ספק ..
קיין דבר ברור איז טאקע ווייטער נישט, ביי אזא מאדע זאך.

כ

קושיא ה - מתוך הדרוש

ה) [ועכ"פ צריך ביאור לסכברת החולקים על המשאת בנימין שאינו מעלה ומוריד בין סימן אחד לב' סימנים, אם כן למה הוצרך להראות להם ב' סימנים שהוא יוסף. והלא ממה נפשך, אם כל ראייה הוא סימן מובהק, אם כן די בראיה אחת. ואם אין זה סימן מובהק, אם כן לדידהו הלא אין חילוק בין סימן אחד או שני סימנים, ומה יועיל כשנותן שני סימנים שאינם מובהקים].

כא

קושיא ו - מתוך הדרוש

(ו) גם עיקר הדבר קשה, למה הוצרך יוסף ליתן להם סימנים, והלא היו יכולין להכירו ע"י מביעת עינא דקלא, דמבואר בגמרא דהוא עדיפא משאר סימנים]. (הקושיא בדברי רבינו בארוכה, באות סה-ע)

כב

קושיא ז

בגמרא דרשו: כי פי המדבר אליכם, כפי פן לפי

די גמרא זאגט אין מגילה (טז), **כִּי פִי' הַמְדַּבֵּר אֵלֵיכֶם, 'כָּפִי בֶן לְבִי**.
איז דער פֿשט אז דאָס איז אַ מֵיעוּט [מענטשן וואָס זענען אין די מדריגה], אַז מ'קען
דאָס ווייזן [אז] **כָּפִי בֶן לְבִי**, [וואָס כֵּן ישׁ מזה ראייה שהוא יוסף הצדיק].

כג

וידקדק ברכינו בחיי, דלכאורה לא נזכר ענין 'לפי' בדברי הכתוב, ומהיכן למדו לדרוש כן

(ז) נו אָבער וואו שטייט דאָס אין פסוק (דער 'פן לבי').
 דער רבינו בחיי אליין זאָגט^{טו} [אז] ס'איז נישט געמאָלדן, דער 'לבי' איז גאָרנישט
 געמאָלדן אין דעם פסוק, שטייט נאָר (דער) 'כפי', [און פון] **כִּי פִי הִמְדַּבֵּר אֲלֵיכֶם דְּרָשׁנִט**
 די גמרא כפי 'פן לבי', [ולכאורה] וואו שטייט דאָס [מרומז אין פסוק].

^{טו} ברבינו בחיי (מה, יב) : ובמדרש (מגילה טז) : **כִּי פִי הַמְדַּבֵּר אֵלֶיכֶם, כִּפִּי כֵן לִבִּי**. ולא נזכר 'לב' בכתוב. ○ אבל בדרשו חז"ל כן, מפני שהיה יכול לומר כִּי 'אָנִי' הַמְדַּבֵּר אֵלֶיכֶם, ומה שהזכיר כִּי 'פִּי', מפני שהדיבור הממשם בפה הוא כלי הלב להוציא אשר בתוכו, ומזה דרשו **כִּפִּי כֵן לִבִּי**.

כד

קושיא ח

גם קשה עצם הדבר האיד הכירו השבטים בזה שכפיו כן לבו. ואם הוא על ידי שהיו מבינים בקירות הלב, אם כן אין צריך להא דכפיו כן לבו, אלא די לראות בלבם לחוד

ח) און [בעצם הדבר צריך הסבר] וואו האָבן זיי [דאָס] געזען [אויף יוסף, אַז] כָּפִי כֵּן לִבִּי. [והלא אין אדם יודע מה שבלב חבירו. (דברי יואל)].

ממה נפשך, [אויב] האָבן זיי געקאָנט קוקן אין האַרץ אַרײַן [ברוח קדש, אם כן] ברויך מען שוין גאַרנישט [מער], ברויך מען נישט זאָגן אויך נישט, ברויך מען נאָר קוקן וואָס טוט זיך אין האַרץ, נו מילא איז דאָך גוט, ווייסט מען דאָך אַזוי אויך, האָבן זיי דאָך געוואוסט 'ווער' דאָס איז. וואָס האָט מען פון דעם כָּפִי, ממה נפשך. אָבער ס'זעט דאָך אויס ס'איז נישט אַזוי געגאַנגען [שהיה סגי להם בהבטה בלב, שהרי ממה שהוצרך להביא ראיות על זה, משמע שהיה להשבטים ספק באמתת דבריו שהוא יוסף, ואם כן ראיה זו דכפיו כן לבו לא יועיל כלום לברר ספיקתם, כי הראיה עצמה אי אפשר לברורי ולבחון אמתתה (דברי יואל), און פון] וואָס האָט מען געוואוסט אַז כָּפִי כֵּן לִבִּי.

כה

קושיא ט

להבין כוונת הלשון פי' המדבר אליכם, דהיה לו לומר פי' אני המדבר אליכם

ט) דערנאָך איז איבעריג [ומשונה] דאָס לשון פי' המדבר אליכם, [שהיה ראוי לומר פי' אני המדבר אליכם], [שהרי זאת היתה המכוון בדבריו, להוכיח כי אני יוסף הוא המדבר, אבל מה שפיו הוא המדבר אין צריך הוכחה וראיה, כי ידוע שבפיו הוא מדבר. (מדברי יואל)].

כו

קושיא י

הלא יוסף נשבע לפרעה שלא יגלה שיכול לדבר בלשון הקודש

י) עקסטערדעם פרעגט מען אַ קשיא^ט, [דהלא] ער האָט דאָך געשוואוירן [יוסף לפרעה] ער זאָל נישט מגלָה זיין פאַר קיינעם [שהוא מכיר בלשון הקודש]^ט. נו דאָס איז דאָך עפעס ווי אַ התגלות, אַז ער זאָגט פאַר אַסאך מענטשן, פאַר צוועלף, זיי זענען געווען צוועלף שְׁבָטִים געווען דאָרטן, [און] ער זאָגט אַרויס [שהוא מְדַבֵּר בלשון הקודש].

^ט וכמו שדקדק גם כן ברבינו בחיי דלעיל.

^י בפירוש המזרחי פרשת ויחי (ג, ו): אבל ירא [פרעה] לומר עבד עליה, לפי שהיה אומר לו יוסף אם כן אעבור גם אני על השבועה שהשבעתני כו'. כדאיתא בסוטה (הובא להלן) דכיון דחזא פרעה ליוסף דהוה משתעי בלשון הקדש בהדיה ולא ידע לאהדורי ליה, אשבעיה דלא משתעיית בהאי לישנא. • ויש לתמוה, אם כן איך הורשה לדבר עם אחיו בלשון הקדש, כדפירש רש"י גבי פי' המדבר אליכם. • ושמא יש לומר, שפירש לו בהדיא דלא משתעיית בהאי לישנא עם מצרי, שהיה ירא שמא יוציאווה מן המלכות מפני שלא היה יודע כל הלשונות, כפי מה שכתוב בנימוסיהם וכו', אבל משאר אנשי דעלמא לא היה מקפיד. אבל אין זו סברה נכונה, משום דמִשְׁפָּה לְאֶלְפָּא [דבר הנדבר בשפתים מגיע לאלפים], ויגיע הדבר באזני המצריים. (על פי דברי יואל).

^י בגמרא סוטה (לו, ב): אמר רב חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, בשעה שאמר לו פרעה ליוסף ובלעדיך לא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וגו', אמרו איצטגניי פרעה, עבד שלקחו רבו בעשרים כסף תמשילוהו עלינו. אמר להן, גנוני מלכות אני רואה בו. אמרו לו אם כן יהא יודע בשבעים לשון, בא גבריאל ולימדו שבעים לשון, לא הוה קְנָמֵר, הוסיף לו אות אחת משמו של הקב"ה, ולמד, שנאמר (תהלים פא, ו) עֲדוֹת בִּיהוֹסֵף שְׁמוֹ בְּצִאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁפֹת לֹא יִדְעָתִי אֲשַׁמֶּע. • ולמחר, כל לישנא דאישתעי פרעה בהדיה, אהדר ליה. אישתעי איהו בלשון הקדש, לא הוה קא ידע מאי הוה אמר. אמר ליה אגמרי, אגמריה ולא גמר. אמר ליה אישתבע לי דלא מגלית, אישתבע לו. כי אמר לו אָבִי הִשְׁבִּיעֲנִי לֵאמֹר (ויחי ג, ה), אמר ליה זיל איתשיל אשבעתך. אמר ליה ואיתשיל נמי אדידך. ואף על גב דלא ניתא ליה, אמר ליה (שם ג, ו) עֲלֵה וקבר את אָבִיךָ כְּאִשְׁרֵי הִשְׁבִּיעְךָ.

כז

קושיא יא

הלא מנשה היה המליץ בינותם עד עתה כשדברו השבטים בלשון הקדוש, ואם כן כבר ראו בעצמם שמנשה מכיר בלשון הקדוש, ומה נתחדש להם עתה כשראו שיוסף מדבר בלשון הקדוש, עד שמוה היה להם ראייה שהוא יוסף הצדיק (יא) קודם [קשה עוד בפשוט^ט, שהרי בפסוק והם לא ידעו כי שמע יוסף] כי המליץ בינתם^כ (מקץ מב, כג), זעט דאך אויס אז זיי האבן גערעדט פריער אויך לשון קודש, נאָר ס'איז געווען אַ מליץ [בינתם, והם לא ידעו] כי שמע יוסף. וואָס דען איז געווען אַ מליץ, [אויף] אַנדערע לשונות? מ'האָט דאָך געוואוסט [בכל ארץ מצרים] אז ער קען אלע שבעים לשון, [ורק לא ידעו שמכיר גם בלשון הקדוש, וכמו שנשבע לפרעה להעלים הדבר].

[ואם כן] מסתמא איז דאָך עס געווען לשון קודש [מה שהם דיברו להמליץ, שהוא מנשה בן יוסף. ואם כן] איז דאָך שוין געווען מנשה איז געווען וואָס ער האָט גערעדט [ובלשון הקדוש, ואם כן האיק ראייה מזה עתה שהוא יוסף דוקא].

כח

קושיא יב - מתוך הדרוש

(יב) [ועוד יש לדקדק בפסוק והנה 'עניכם ראות' ועיני אחי בנימין כי פי 'המדבר' אליכם. דלכאורה האיק שייך לשון ראות העין על הדיבור, והיה לו לומר והנה 'אניכם שומעות' כי פי המדבר]. (הקושיא בדברי רבינו, באות נג-נד)

נב

ישוב הקושיות בפסוק כי פי המדבר אליכם

נאָר לאַמיר זען.

קודם וועל מיר צוריק קומען צום פריערדיגן, [לישב] דעס וואָס כ'האָב אָנגעהויבן [לדקדק בפסוק] כי פי המדבר אליכם.

[ולבאר] וואָס עפעס [הוצרך] דאָ די צוויי זאכן (קושיא ה).

[דמלבד] ס'איז קשה אויף ביידע קודם [אז] ס'איז נישט קיין ראיה [קושיא ג-ד]. [על כל פנים קשה עוד ממה נפשך, דבאם] איז אַ ראיה פון איינעם, [אם כן] וואָס האָט מען געברויכט צוויי סימנים. איז נישט קיין ראיה [פון איינס אליין], איז נישט קיין ראיה פון צוויי [אויך נישט, לדעת החולקים על המשאת בנימין והמזרחי] (קושיא ה). אזוי ווי איך האָב פריער געפרעגט (באות ט-כ).

נג

הקדמה לישוב קושיא ד

[קושיא יב]

האיק נאמר לשון 'עניכם ראות' על הדיבור, והיה לו לומר 'אניכם שומעות'

לאַמיר זען [בהקדם לדקדק עוד בלשון הפסוק] .. והנה 'עניכם ראות' ועיני אחי בנימין

^ט עיין כעין זה בשפתי חכמים פרשת ויחי (ס) שהביא קושיית הרא"ם דלעיל, ותירוצו. ואחר כך כתב בשם נחלת יעקב וז"ל: [אבל] אי קשיא הא קשיא, והא כל דברי המליץ היה בלשון הקדוש, ושם היו הרבה מצריים. ועוד קשה מדידיה אדידיה, דבפסוק כי פי המדבר כתב [הרא"ם] שהרבה מצריים היו יודעים אותו, וא"כ מה תועלת בשבועה שיוסף לא ידבר בו, והרבה מהמצריים ידברו בו. (על פי דברי יואל).

^כ וכמו שפירש רש"י (מקץ סם): והם לא ידעו כי שמע יוסף. מבין לשונם, ובפניו היו מדברים כן: כי המליץ בינתם. כי כשהיו מדברים עמו היה המליץ ביניהם, היודע לשון עברי ולשון מצרי, והיה מליץ דבריהם ליוסף ודברי יוסף להם, לכך היו סבורים שאין יוסף מכיר בלשון עברי: המליץ, זה מנשה בנו.

פי פי המדבר אליכם. נו אין פסוק איז דאך נישט געמאלדן נאָר 'פי המדבר' אליכם, (דפירוש) בלשון הקודש, צי וויאזוי כ'וועל שוין זאָגן, [אבל עכ"פּ כיון דמזכיר 'דיבור'] וואָס איז שייך [על זה לשון] 'ענייכם ראות'. [אויף] **פי פי המדבר אליכם**, אויפן דיבור, העט ער געדארפט צו זאָגן 'אַזניכם שומעות', מ'הערט, וואָס איז שייך 'ענייכם ראות'.

נד

וואס נאָמער כי 'ענייכם ראות' קאי על מה שהראה להם שהוא מהול, אכתי קשה קישור המקרא בלשון "כי" פי המדבר אליכם, דבכל א' מהארבע לשונות של "כי" הוא מורה על הקישור למאמר הקודם, וכאן הוא ענין נפרד סיידן כ'וועל זאָגן אז דאָס גייט אַרויף אויף עפעס אַנדערש [מהמפורש בכתוב פי פי המדבר אליכם, וכגון לפירש"י אז] דאָס גייט אַרויף אויף די מילה.

נו איז דאך אָבער דער [לשון] "כי" איז דאך עס נישט מקושר אין פסוק, וויאזוי כ'וועל טייטשן דעם "כי", וועלעכס פון די ד' לשונות [של אי דילמא אלא דהא], מוז דאך עס האָבן אַ התקשרות מיטן ערשטן העלפט פסוק, מיט דעם ענייכם ראות, [שעל זה ממשיך לומר] "כי" פי המדבר אליכם, איז דאך שוין התקשרות מיט יענעם. נו [אם קאי על דבר אחר, אם כן] וואָס אַ התקשרות האָט דאָס מיט יענעם, [ועדיין קשה] צו זאָגן ענייכם ראות אויף אַ דיבור.

נה

ישוב קושיא ג - ביאור ראית המילה

נאָר קודם דאָס ענין [פון מילה], קודם איך מיינן אז פון מַצוֹת מילה וואָס מ'פרעגט די קשיא [דהרינן] ס'איז דאָ נאָך נמולים. דאָ איז דאך אַן אַנדערע מַעֲשֶׂה לכאורה.

נו

מבואר בוזהר וכתבי האר"י דהנוטר ברית שורה עליו שם ש-ד"י מלבר ושם הו"ה מלגו

[דהנה] דער אר"י הקדוש זאָגט^{כא} ביי אַ נוטר ברית, איז דער שם ש' ד' י' מלבר [ושם הו"ה מלגו], ליגט דערויף דער שם [קדוש. און] חס ושלום אז מ'איז פוגם בבריתו, ליגט דערויף דער נאָמען פונעם ס"מ. אזוי זאָגט דער אר"י הקדוש.

נז

דער ישמח משה טייטשט דערמיט^{כב} [דעם פסוק] ירד ירדנו [בתחלה לשבך אכל]. - אין פרשת מקץ אויף דעם פסוק (מג, כ), - ס'טרעפט אַן [בגימטריא] ירד, דער חילוק איז פון די צוויי זאָכן [בין מספר שם ש-ד"י לבין מספר ס"מ] איז [כמנין] 'ירד'. [וזה שרומז הפסוק "ירד" ירדנו, שנחסר חשבון רי"ד משה ש-ד"י, וזה גרמא "לשבך אכל", שיתעכב שפע המוזן].

^{כא} ומקורו בתיקוני זוהר (דף סו.): ומאן דמשקר בברית מילה, הוא משקר בחותמא דמלכא, דאיהו רשעים ביה ש-ד"י מלבר יקו"ק מלגא. מנא לן, מהאי קרא משמע, מ"י י'עלה ל'נו' ה'שמיה' (נצבים ל, יב), רישי תיבות מיל"ה, סופי תיבות יקו"ק. ובדאי מאן דמשקר בברית מילה, אסתלק מניה יקו"ק ו-ש-ד"י, ושריא עליה שטן דאיהו אל אחר, חוץ שריא באתר דיהו"ה מלגא, וסם מנות [ר"ת ס"מ] שריא באתר דש-ד"י מלבר, ודא איהו דאמר קרא (חקת יט, כ) את מקדש יקו"ק טמא וכו', אם לא תב בתיבתא וכו'.

^{כב} בישמח משה פרשת מקץ: ויאמרו כי אדני ירד ירדנו בתחלה לשבך אכל. נראה לי על פי שיוסף אמר להם שהם חשודין בעריות (כ"ר פד, ז). ויתכן שלא עברו עבירה ח"י, אלא שלא נדמו בבחינה זו ליוסף שומר הברית, והבן. והנה מזה בא מיעוט השפע. והנה איתא בוזהר (תיקוני זוהר המובא לעיל) דבשומר הברית, שם ש-ד"י מלבר, ובאינו שומר הברית ס"מ מלבר, עד כאן. הרי נחסר רי"ד, אותיות "ירד", והיינו "ירדנו, שחסרנו וירדנו מנין ירד", בתחלה לשבך אכל, מזה הוי תחילה וראשית לשאר דברים המעכבים שפע המוזן וכו'. [ועיי"ש עוד].

נח

ויותר מזה מצינו אצל יוסף הצדיק, שאמר הכתוב שאף פומיפר אדוניו ראה כי ה' אתו

[און נאך] א גרעסערע רבנותא שטייט אין מדרש¹¹ ביי יוסף הצדיק [על הפסוק] וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ (וישב לט, ג), [דמבאר מזה שאף הרשע פוטיפר ראה כי ה' אתו].

נט

ובישמח משה עמד בזה האיד ראה הגוי ענין נשגב כזה, ומתחיל לפי דרכו האיד שראה עליו ענין שם הוי"ה

דער ישמח משה (פ' וישב) שטעלט זיך טאקע¹² [דערויף], וויאזוי האָט ער עפעס געזען [אז] ה' אתו, וויאזוי האָט 'דער ר'שע' געזען [כין] ה' אתו. זאָגט ער¹³, ווייל ער האָט געזען פון דער ברכה [שנכנס בשבילו שלא כטבע, פון דעם] האָט ער פאַרשטאַנען [ששורה אצלו הברכה הנשפע משם הוי"ה]¹⁴. אזוי זאָגט דער ישמח משה.

ס

אבל במדרש מפורש כי מפני כבודו של יוסף היה כאן חידוש כזה, שראה אדוניו כי ה' אתו

[נאך] א חידוש [וואָס] ער ברענגט נישט [אז] ס'שטייט דאָך אַרויס אין מדרש¹⁵, אין מדרש אליין שטייט אַרויס, וַיֵּרָא אֲדֹנָיו זאָגט דער מדרש, הקדוש ברוך הוא האָט געזאָגט בשביל כבודו של אותו צדיק, בשביל כבודו של יוסף וועל איך מיך באַווייזן פאַר דעם רשע, דער בורא כל עולמים האָט געטון דעמאָלטס אַ נס אַז דער רשע האָט

¹¹ בישמח משה פרשת וישב (בד"ה עוד ביאור על דברי רש"י): ונקדים עוד דנראה לי לפרש הפסוק (וישב לט, ג) וַיֵּרָא ה' אֶת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מְצֻלָּח וגו', וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ, וְכָל אֲשֶׁר הוּא עֲשָׂה, הוּא ו' נוסף, דמשמעו שראה פוטיפר שני דברים, א' שה' אתו, ב' שכל אשר הוא עושה וגו', והוא תמוה מאד, וכי ראה אותו רשע את ה' אשר אתו, הלא לא ראה רק הצלחה, והיה ראוי לומר וירא אדוניו כי כל אשר הוא עושה וגו', או שיאמר וירא אדוניו ה' אתו כי כל אשר הוא עושה וגו', והבן זה.

¹² בישמח משה (שם בהמשך): והנראה לי בזה, על פי מה שפירשתי (ביש"מ תולדות נשוא) הפסוק (תולדות כו, יב) וַיֵּרָא יַעֲקֹב בְּשֵׁנָה הָהוּא וגו' וַיִּמָּצֵא מֵאָה שְׁעָרִים, ותרגומו מֵאָה בְּשַׁעְרֵהוּ, ויִּבְרָכְהוּ ה'. על פי שפירשתי המדרש (במדבר ובה יא, ה) וַיִּבְרָךְ ה' יְמֵי מֹשֶׁה מִן הַמִּזְקִין, והפסוק (קהלת א, יח) יוֹסֵף דַּעַת יוֹסֵף מְכָאֹב, ובתוספת נוסף, כי מצינו שני מיני ברכות, וְאֵת שְׁדִי וַיִּבְרָכְךָ (ויחי מט כה), וגם יברכה ה'. וידוע מהראב"ע בריש פרשת וארא כי שם שד"י שמורה לשדוד המערכה, מכל מקום ניסים שלו נסתרים בדרך המערכה, וניסי שם הוי"ה באתגליא, כי השם הזה היה קודם, עיין שם בשינוי הלשון, כי כאן המתקת הדברים בטעמן, והבן. והנה מובן לפי זה כי הברכה של שם שד"י הוא מכוסה בטבע, על כן אינו שורה רק בדבר הסמוי מן העין, ורק בכדי שהדעת טועה, מה שאין כן ברכת ה'. וזה לדעת פירוש הפסוק (משלי י, כב) בְּרָכָה ה' הִיא תַעֲשִׂיר וכו'. ועל פי זה מבואר, וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף, ה' דייקא, וַיְהִי אִישׁ מְצֻלָּח, רצ"ל שהצלחתו היה על ידי שם הוי"ה שהיה באתגליא חוץ לדרך הטבע, ולא היה מכוסה בטבע, על כן וַיֵּרָא אֲדֹנָיו הצלחה זו, ומפרש כי ה' אתו וְכָל אֲשֶׁר הוּא עֲשָׂה ה' מְצֻלָּח וגו', ה' דייקא, ועל ידי כן ראה אדוניו הצלחה זו, כי אם היה על ידי שם שד"י לא היה רואה, כי היה תולה הכל בטבע והבן, ואם כן ראיית פוטיפר קאי על מעשה הצלחה, וכי ה' אתו היא נתינת טעם, והוא נכון בס"ד. [ועי"ש עוד באורך, ומבאר שם בזה גם ענין נס תנוכה, ואכ"מ].

¹³ רבינו מקצר בזה כאן, כי כבר האריך באותה שבוע בדברי הישמח משה אלו, בליל ה' דחנוכה תשכ"ז, שחל בליל ב' ויגש. (ותופס בדברי יואל לחנוכה אות כג, עי"ש באורך).

¹⁴ בבמדבר רבה (נשא יג, ג) [וכעין זה בתנחומא (נשא סימן ל)]: ביום השביעי נְשִׂיא לְבָנֵי אֶפְרַיִם וכו'. וַיְבֹא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד, שהוא חֶלֶק כבוד ליוסף הצדיק, על שהיה ירא את האלקים, שנאמר (מקץ מב, יח) אֶת הָאֱלֹקִים אָנִי יָרָא, שבשבילו שכן ה' לאדוניו, שנאמר (וישב לט, ג) וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ. אמר רבי אבין הלוי בר רבי, יוסף מברך להקב"ה על כל דבר ודבר שהיה עושה, והיה אדוניו רואה אותו מלחש בפיו, והוא אומר לו מה אתה אומר, והוא משיבו ואומר, אני מברך להקב"ה. אמר לו אדוניו, מבקש אני לראותך. אמר לו יוסף הרי חמה אחד מכמה שמשיך שלו ואין אתה יכול להסתכל בו, והיאך תוכל להסתכל בכבודו. אמר לו הקב"ה, חייך בשביל כבודך אני נגלה עליך, שנאמר וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ.

ובבראשית רבה (פז, ה): עד היכן [וחדשו פוטיפר בכשפים], אמר רבי חייא עד שראה שכינה עומדת על גביו, הדא הוא דכתיב וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ.

געזען אויף אים אז ה' אָתוּ, האָט ער געזען דעם שם הוי"ה אויף אים, [הגם] ס'איז נישט דער דָרָך.

סא

ולדרכינו רומנו זה על מה שיוסף הצדיק היה נוסר בריתו, ושרה עליו שם הוי"ה

[ולדרכינו יובן עוד, כי היה שורה על יוסף הצדיק בחינת שם הקודש יתברך, על ידי שהיה נוסר בריתו, וכמבואר בוהר הק' על הפסוק אחרי ראיתי את פניך כי עודך חי (טו, ל), דאתקיימת ברוא דברית קדישא דאקרי חי העולמים. ויעקב ראה זאת על פניו של יוסף, ומוזה ידע שלא חָטָא. אלא שאין אותו הרשע פוטיפר כדאי להשיג ראייה זו, ורק משום כבודו של יוסף הצדיק ניתן לו מן השמים השגת ראייה זו לשעה קלה, וראה כי ה' אָתוּ, ושהשכינה שורה עליו. (דברי יואל)].

סב

ואם כן כל שכן שהשכמים הקדושים ראו עליו שם הוי"ה, וכמו שמעיד האר"י הק' דכל הנוטר בריתו שורה עליו שם הקודש

נו על אחת כמה וכמה די צַדִּיקִים, די הייליגע שְׁבָטִים [בודאי הכירו וראו ביוסף כי ה' אתו. און] זיי האָבן פֿשוט אויך געזען וואָס ס'טוט זיך.

[וממילא] אז דער אר"י הקדוש איז מַעֲיֵד אז דאָס איז שוֹרָה [שם הוי"ה על הנוטר בריתו], האָבן זיי [די שבטים דאך] געזען וואָס ס'טוט זיך, אז ער האָט זיי געוויזן, הראה להם המילה, ער האָט זיי געוויזן, האָבן זיי דאך געזען וואָס דאָרט טוט זיך, מ'האָט געזען וועלעכער שם ס'ליגט דאָ, האָבן זיי געזען ס'ליגט דערויף [שם הקודש].

[וואס כן] האָבן זיי שוין נישט געקענט קלערן ס'איז אַן עַרְבִּי אָדער אַ גִּבְעוֹנִי. וואָרן די מִדָּה בְּשָׁלְמוֹת, ס'זאָל טאַקע זיין שוֹרָה דערויף דער שם [הקודש], דאָס איז נישט געווען ביי אַן אַנדערן [בדורם], נאָר ביי יוסף הצדיק, אָדער ביי די הייליגע שְׁבָטִים וכדומה. ביי די גרויסע, ביי די קְדוּשִׁים וואָס זענען טאַקע אָמַת'דיגע נוטרי בְּרִית [שלא פגמו בזה, כן] כל הפוגם בבריתו משוך בערלתו [עירובין יט].

סג

וזהו ענין שהראה להם המילה, והיינו שגילה להם ענין שם הוי"ה השורה עליו, על ידי נטירת הברית

[וממילא] האָבן זיי געהאַט אַ גוטע רִאָיָה [ממילה. איז] גענוג געווען אַ רִאָיָה פון דעם וואָס זיי האָבן געזען, אז ער האָט זיי געוויזן דעם אוֹת בְּרִית קוֹדֶשׁ, האָט ער זיי געוויזן, האָבן זיי גענוג געזען שוין, האָבן זיי געזען 'ווער' דאָס איז, מ'דאַרף נישט מער [רִאָיָה].

סד

הקדמה לשוב קושיא ה - למה הוצרך לב' ראיות לדרכינו

[נאָר] אַף על פי כן האָבן זיי דאך 'נאָך' געברויכט אַ רִאָיָה, אַזוי ווי איך וועל שפּעטער - ווייטער - זאָגן [באות צ-קג], [כ'וועל] זאָגן נאָך [בדרך] פֿשוט אויך. [ווייל כאָטש] זיי האָבן געזען אז ס'איז אַ צַדִּיק, אַ קְדוּשׁ, אַף על פי כן [הוצרכו גם לראיית לשון הקודש, וכדלהלן].

סה

[קושיא ו - ותירוצו]

לכאורה קשה עוד האך לא הכירו ביוסף על ידי מביעת ענא דקלא. אלא ברמב"ן כבר הקשה כן אצל יעקב כשבא לקבל הברכות, ותירץ כי יכולין לשנות הקול לאיש אחר

קוֹדֶם פֿשוט [צריך עוד הסבר בכאן].

[שהרי] דער רמב"ן פרעגט¹², ווי יעקב אבינו האָט דאָרט גענומען על חלקת צִנְאָרִיו (תולדות כז, ט), ער האָט גענומען דעם פֿעל, עורות גִּדְיֵי הָעֲזִים, [כדי] מ'זאל נישט דערקענען [יצחק, שהוא יעקב].

פרעגט ער, פאָרוואָס האָט ער נישט מוֹרָא געהאַט [אַז] מ'וועט דערקענען דעם קול, [מיט] טְבִיעֵת עֵינָא דְקָלָא.

[נאָר] זעט דאָך אויס, ער האָט זיך געקאָנט מִשְׁנָה זיין דאָס קול [להיות נשמע כקול עֶשָׂו]. זיי פֿלאָגן זיך אויף דעם דאָרט פֿשט.

סו

[און דעם וואָס] ער האָט געזאָגט הָקל קול יַעֲקֹב (שם, כב) זאָגט מען [פֿשט]¹³ ווייל ער האָט גערעדט אַזוי 'בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים'.

[אַבער] פֿון טְבִיעֵת עֵינָא דְקָלָא [אליין] האָט מען נישט געקאָנט דערקענען.

זעט אויס, ער האָט עפעס געהאַט אַ קוֹנֵץ, ער זאל זיך מִשְׁנָה זיין טאַקע [הקול]¹⁴.

סז

וכמו כן יש לומר ביוסף, כי חשבו כי מהיכר הקול

עדיין אין ראה, דשמו יכול לשנות הקול ביוסף

[וכמו כן הכא], לכאורה האָט מען געקאָנט זאָגט אַז ער [יוסף] האָט זיך געוואָלט ענטדעקן, האָט מען אפשר געקאָנט דערקענען בְּטְבִיעֵת עֵינָא דְקָלָא.

סח

די גמרא זאָגט¹⁵ [בהפסוק] וַיִּכַּר יוֹסֵף אֶת אָחָיו וְהֵם לֹא הִכָּרְהוּ (מב, ח), ווייל ער האָט געהאַט אַ חֲתִימַת זָקֵן [נעצט, און פריער נישט].

[ולכאורה] מ'האָט געקאָנט זאָגן פֿשוט 'זיי האָבן פאָרגעסן'?

[נאָר] זעט דאָך אויס ניין, פֿון דעם קלער איך נישט. איז געדרינגען נאָר פאָרדעם האָבן זיי אים נישט דערקענט, ווייל [שנולד לו] אַ חֲתִימַת זָקֵן.

סט

נאָר מילא דאָס פֿנים איז נִשְׁתַּנָּה געוואָרן דורכן חֲתִימַת זָקֵן, אַבער דאָס קול איז דאָך נישט נִשְׁתַּנָּה געוואָרן, דאָס קול איז דאָך נישט, הענגט דאָך נישט אָן אינעם [חתימת] זָקֵן, צי נישט קיין חֲתִימַת זָקֵן.

די גמרא זאָגט בְּטְבִיעֵת עֵינָא דְקָלָא איז מען דאָך מִתִּיר אֶסְנוֹי דְאֹרִיִּיתָא. די גמרא זאָגט דאָך¹⁶ אַז טְבִיעֵת עֵין [דְקָלָא] איז בעסער פֿון סִמְנִים, וואָרן אס לא כן

¹² ברמב"ן תולדות (כז, יב): ואני תמה איך לא פחד מהיכר הקול. וכל בני אדם ניכרים בקולם, כמו שאמרו רבותינו (חולין צו. והובא להלן בהערה לא) היאך סומא מותר באשתו, והיאך בני אדם מותרין בנשותיהן בלילה, אלא בטביעות עינא דקלא. ואם סתם בני אדם מכירין כן, מה יהיה ביצחק, החכם והבקי להכיר בין בניו, שתהיה לו באמת טביעות בקול. ○ אולי היו האחים האלה דומים בקולם. ולכן אמרו (בפירוש רש"י) כי הקל קול יעקב [פירוש] דבריו, שמדבר בלשון רכה, ומזכיר שם שמים (ועיין בראשית רבה סה, יט). ○ או שהיה משנה קולו לדבר כלשון אחיו, כי יש בבני אדם יודעים לעשות כן.

¹³ כדאמרינו בדברי הרמב"ן דלעיל. וז"ל רש"י שם (כז, כא-כב): גִּשָּׁה נָא וְאַמְשָׁךְ. אמר יצחק בלבו, אין דרך עֶשָׂו להיות שם שמים שגור בפיו, וזה אמר כי הִקָּרָה ה' אֱלֹהֶיךָ: הָקל קול יַעֲקֹב. שמדבר בלשון תחנונים, קום נא, אבל עֶשָׂו בלשון קנטוריא דיבר, זָקם אָבִי. [ועיין עוד בכלל יקר שם].

¹⁴ ועיין מה שמבאר רבינו בענין זה בס"ג תולדות תשכ"ז.

¹⁵ בגמרא יבמות (פח). וכתובות (כז): ובבא מציעא (לט:), ועיי"ש בכל הסוגיא באורן מה שלמדו מזה להלכה.

האיך סומא מותר באשתו, און [האיך] בני אדם כלילה מותרין בנשותיהן. אַלעס - דער
היתר - שטאַמט נאָר פון טביעת עינא דקלא.
[ומזה למדו כי] טביעת עינא דקלא זעט מען דאָך איז בעסער פון אלע סימנים,
[שטייט] בפירוש אין די גמרא אזורי, [בענין] טביעת עינא דקלא.

ע

נאָר ס'קאָן זיין [כמו שביאר הרמב"ן אצל יעקב, וכמו כן כאן ביוסף] זיי האָבן געקלערט,
אפשר האָבן זיי מורא געהאַט [אז] אפשר קען ער זיך מַשְׁנֶה זיין [דעם קול], צי וואָס.
נאָר איך וועל שפעטער [מער] מַבְאָר זיין דאָס ענין²⁶.

עא

ישוב קושיא ד - ביאור ראיית לשון הקודש (באופן ראשון)

לכאורה היה קשה לי על טענת הרמב"ן שבני כנען דיברו לשון הקודש, שהרי מבואר בגמרא שפרעה לא היה יכול
להתלמד לשון הקודש, ולכן השביע ליוסף שלא לגלות זה. ואם הרבה דיברו בלשון זה, אם כן למה לא יכול גם
פרעה להתלמד

נאָר דאָס ענין פון לִשׁוֹן קוּדֶשׁ.

לעולם איז מיר דאָ קֶשֶׁה געווען²⁷ אויף דעם רמב"ן, דעס וואָס דער רמב"ן זאָגט
[אז] מ'האָט געקענט אַסאַך אירע [די שפראך פון] לִשׁוֹן קוּדֶשׁ. [דהלא] איך זעה דאָך [אז]
פֶּרְעָה האָט זיך עס נישט געקענט אויסלערנען, [אגמריה] וְלֹא גָמִירָהּ.
נו אַז ס'האָבן געקאָנט נאָך [מענטשן רעדן לשון הקודש], פאַרוואָס האָט ער [פֶּרְעָה] זיך
נישט געקאָנט אויסלערנען.

עב

ועוד דאם כן מה תועלת במה שיוסף שמר את הדבר בסוד, אם יש עוד הרבה
אנשים שיכלו לדבר בלשון הקודש, וכשידברו עם פרעה יבינו שאין מכיר בלשון זה

און [ועוד קשה] אַז ס'איז געווען נאָך אַנדערע אויכעט, נו מילא האָבן זיי [די מצריים]
דאָך געקאָנט געוואָר ווערן דעם סוד [על ידי האחרים שדיברו בלשון הקודש, דהלא לדברי
הרמב"ן נמצא] ס'איז נישט געווען קיין סוד.

[ואם כן אינו מובן מדוע] ער האָט אים געדאַרפֿט צושווערן, [וכי דורכדעם] איז ער שוין
געזיכערט מ'וועט נישט וויסן [שפרעה אינו מכיר בלשון הקודש, והלא אם כל אנשי ארץ כנען
ועבר הנהר יודעים לדבר בלשון הזה, פן יבוא אחד מגדוליהם לדבר עם פרעה כלשונם ולא יהיה לו מענה
להשיב, ויתגלה חרפתו לרבים. ומה תועלת במה שהשביע ליוסף שלא לגלות הדבר. (מדברי יואל)].

²⁶ בגמרא חולין (צה-צו): אמר רבא, מרישא הוה אמינא סימנא עדיף מטביעות עינא, דהא מהדרין אבידתא
בסימנא, ולא מהדרין בטביעות עינא. השתא דשמעתינהו להני שמעתתא (דלעיל שם), אמינא טביעות עינא
עדיפא. דאי לא תימא הכי, האיך סומא מותר באשתו, ובני אדם איך מותרין בנשותיהן כלילה, אלא בטביעות
עינא דקלא. הכא נמי בטביעות עינא. אמר רב יצחק בריה דרב משרשיא, תדע, דאילו אתו בי תרי ואמרי
פלניא דהאי סימניה והאי סימניה קטל נפשא, לא קטלינן ליה, ואילו אמרי אית לן טביעות עינא בגויה, קטלינן
ליה. אמר רב אשי תדע, דאילו אמר ליה איניש לשלוחיה קרייה לפלניא דהאי סימניה והאי סימניה, ספק ידע
ליה ספק לא ידע ליה, ואילו אית ליה טביעות עינא בגויה, כי חזי ליה ידע ליה.

²⁷ כי מהמבואר להלן (בישוב קושיא ה) נמצא כי אף מי שאי אפשר לשנות הקול לקול חבירו, מ"מ על ידי אחיזת
עינים וכישוף וכדומה בודאי יכולין לשנות הקול. ונמצא דלא יכלו להביא ראיה מהיכר הקול בלבד. אלא שלפי
מה שיבואר להלן (שם) הרי הוכיח להם שהוא מצד הקדושה, ואינו עוסק באחיזת עינים שהוא שקר. [ועיין להלן
בהערה נו, מלשון הדברי יואל שם בזה].

²⁸ וכמו שמזכיר רבינו תמיה זו ביואל משה (ג, טו) המובא להלן.

עג

ושוב ראיתי שכבר עמד בזה הנזר הקודש, ולכן חולק שם על הרמב"ן בזה, ומבאר כי לשון כנען ולשון עברי אין זה לשון הקודש כלל. כי מדור הפלגה ואילך ניטל מהם לשון זה, עד אחר מתן תורה שאז שוב ידעו הלשון מהעתקת התורה

נאָכדעם האָב איך געזען^ל אז דער נזר הקודש טאַקע^ל שטעלט זיך דערויף.

[און] דער נזר הקודש איז מִפְּחִישׁ דאָס גאַנצע [טענה פון רמב"ן].

ער זאָגט, ס'האָט קיינער [טאַקע] נישט געקענט קיין לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ, און איינס פון די רַאִיּוֹת איז טאַקע דאָס, [ווייל] מ'זעט דאָך אז פֿרעג האָט זיך עס נישט געקאָנט אויסלערנען, ווייל ער איז פון אַ רוּחַ הַטּוֹמָאָה.

עד

[און] ער זאָגט [דאָרט, אז] פון דור הפלגה אָן האָט מען עס צוגענומען [מאומות העולם, שלא יכירו בלשון הקודש. ולכן] 'פֿאַר' מִתֵּן תּוֹרָה האָט קיינער נישט געקענט קיין לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ, - [און] לְשׁוֹן עִבְרִי איז [אויך] נישט קיין לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ, זאָגט ער, - נאָר 'נאָך' מִתֵּן תּוֹרָה איז שוין געווען [גם מן האומות שהכירו בלשון הקודש, על ידי העתקת התורה].

עה

אמנם עדיין קשה לפי דבריו, דלא מסתבר לחלק בזה בין קודם מתן תורה לאחר מתן תורה, ואם לאחר מתן תורה שפיר ידעו בזה אם כן למה לא יכירו בזה קודם מתן תורה. וגם קשה דבאמת יש פלוגתא בענין זה, והרבה סוברים כהרמב"ן דלשון עברי הנמצא בדברי חכ"ל, הוא לשון הקודש

ס'איז אַביסל שווער צו זאָגן, אז נאָך מִתֵּן תּוֹרָה איז אַנדערש געווען.

און [ועוד] ס'זעט נישט אויס [כדבריו, שהרי], אין כמה ראשונים זעה איך אויך [ווי דער שיטת הרמב"ן], אסאך זאָגן אז לְשׁוֹן עִבְרִי איז יאָ איינס מיט לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ.

^ל וכן ביואל משה מביאו רבינו בשם היפה תואר (על דברי המדרש שבמקום אחר), וכנראה שדברי הנזר הקודש שהאריך כאן בזה, ראה רבינו רק אחר כך.

^ל בנזר הקודש (על ב"ר צג, יא): כי פי המדבר אֵלַיִם, בלשון הקודש. טען הרמב"ן ז"ל מה זו ראייה, וכי אי אפשר שידע המושל בארץ מצרים לשון שפת כנען הקרוב להם, וכמו שפירשו המליץ בנתיים, עיין שם. והמפרשים נדחקו בזה. ○ ולחנם הרעישו בזה, דודאי לשון הקודש אינו שפת לשון כנען הארור ח"ו, אלא הוא נבדל בפני עצמו אשר לא נמסר לשום אומה ולשון כי אם לבני ישראל, מדור הפלגה ואילך, וכמבואר להדיא בפרקי דרבי אליעזר פרק כ"ד שמאז נתפלגו הע' אומות וע' לשונות כלפי ע' שרים, ונתייחדה לשון הקודש שהוא חלקו יתברך לזרע אברהם לבד שנתייחדו תחת הנהגתו יתברך, ולא נתפשט לשון הקודש בין העכו"ם אלא ממדת תורה מורה ואילך, מהעתקת התורה. ואפילו השתא הא אמרינן (כמדבר רבה כ, יד) עכו"ם אפילו מדבר בלשון הקודש לשונו סרוח, באשר אינו מחלקו וגורלו. אבל קודם מתן מורה לא נתגלה כי אם לאבות העולם ומשך זרעם זרע קדוש. ○ לפיכך כאשר דיבר להם יוסף בלשון הקודש, נודע להם נאמנה כי הוא מבית אביהם. ומתחלה שהיה המליץ בינותם, זה לא היה אלא בשפת לשון כנען ולא בלשון הקודש. וכן לשון עברי אינו לשון הקודש, אלא הוא לשון מיוחד בפני עצמו, וכמבואר בפרק ב' דסנהדרין (כא:). [ועיי' שם].

וראיה ברורה לדבר מהא דאמרינן בסוטה (לו: וכו') אגמריה ליה ולא גמיר, ואמר לו אשתבע ליה דלא מגלית לי, אשתבע ליה וכו'. ואי לשון הקודש הוא לשון ארץ כנען או לשון עברי, ופלא מאד מדוע באמת לא ידע ולא למד פרעה לשון זה כמו שאר כל הלשונות. ועוד, וכי מה יועיל לו יוסף בשבועתו, כי אף אם הוא לא יגלה הדבר, הרי עדיין כל אנשי ארץ כנען ואנשי עבר הנהר יודעים לדבר בלשון זה, ופן יבא אחד מגדוליהם אליו לדבר עמו בלשונם ולא יהיה לו מענה לשון להשיב. וכן כי אגמריה אמאי לא הוי קגמיר, כי היכי דהוי גמיר שאר כל הלשונות. ○ אלא הדבר ברור דלשון הקודש לא נתייחד אלא לאברהם וזרעו לבד במסורת איש מפי איש, וזולתם לא ידע אנוש ערכו כלל קודם מתן תורה. ולפיכך לא היה מוטל על המלך במצרים ללמוד כי אם שאר הע' לשון ולא לשון הקודש, כי לא ידעו ממנו מאומה בכל העולם, ולא נתגלה הדבר לפרעה אלא ע"י יוסף הבא מזרע אברהם. הילכך אף כי אגמריה לא הוי קגמיר, כי מצד שורשו לא היה לו חלק ונחלה כלל בבחינת מדרגת לשון הקדש המיוחד להקב"ה לבדו, דמהאי טעמא אפילו עכו"ם המדבר בלשון הקודש לשונו סרוח, וכדאמרן. וכה"ג נמי מצאתי שם במהרש"א שכתב וכו'. [ועיי' שם עוד].

אין דעם איז אויך [דאָ] אַ פֿלוגטא אין דעם^{לי}.
אין שמועס [שוין] פֿאַריכט דערפון אין ויואל משה^{לי}.

עו

ועל כן הנראה לתרץ בזה, כי לעולם אף שגם הגוים הכירו בלשון זה, אבל היה אצל
הלשון משובש ומקולקל, ואינם מכירין בלשון הקודש האמיתי כפיו שורשה שלמעלה

נאָר אָבער קען אפשר זיין [לתרץ אפילו לדעת הרמב"ן ודעמימה שלשון עברי או לשון כנען
היה בלשון הקודש].

וואָרן לעולם איז אזוי. אין לִשְׁוֹן קוֹדֶשׁ אַליין קאָן זיין [אז] אפילו מ'רעדט לִשְׁוֹן
קוֹדֶשׁ, אָבער ס'איז נישט 'דעס'. [כי הם לא ידעו אמיתת הלשון בשורשו, רק היה בחינת לשון
הקודש אצלם משובש ומקולקל. (דברי יואל)].

עו

כי על ידי שינוים קלים כבר אינו לשון האמיתי, וכמבואר ברבינו בחיי דעל
ידי שינוי מעט, ואפילו בשינוי נקודה, יהרוס הכוונה או ויכל לבא לידי כפירה

ס'איז דאָ שְׁנֵנוּיִם קָלִים [שאף בזה מתקלקל הלשון ונהרס הכוונה].
[ווי] דער רבינו בחיי זאָגט אין פרשת וירא^{לח}, אַז מ'איז מְשַׁנָּה אַ נְקוּדָה רחמנא
לִיצִלָּן [מקמץ לפתח], איז עס מִינּוּת, איז עס פֿפִּירָה. מ'איז מְחַרֵּב הָעוֹלָם, [און דאָס] איז
אֶ הִירוּס אַז מ'איז מְשַׁנָּה, [ווייל] די וועלט שטייט דערויף.

^{לי} וכמבואר ביזאל משה דלהלן, כי היפה תואר סובר כדעת הנזר הקודש דלשון עברי (הנזר בבראשית ובה מב, ח.
ועוד בכ"מ בדברי חז"ל) אינו לשון הקודש. אבל הכוזרי, וכן הברטנורא והתוספות יו"ט, כתבו דלשון עברי היינו
לשון הקודש, והוא כדעת הרמב"ן.

^{לי} וז"ל רבינו ביזאל משה (ג, טו): ובכוזרי מאמר שני אות ס"ח כתב על אברהם אבינו ע"ה שדיבר בשתי
לשונות, העברית לשון מיוחדת לשון הקודש, והאֲרָמִית לשון חול. והביא זה היעב"ץ במגדול עוז. ○ וצריך
טעם למה לא דיבר אברהם אבינו ע"ה כל דבריו בלשון הקודש, הלא קודם דור הפלגה דיברו כל העמים רק
בלשון הקודש, כמו שכתב רש"י ז"ל (נח א, א) וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שְׂפָה אֶחָת בְּלִשָּׁן קוֹדֶשׁ, אלא שאח"כ נתבלבל
לשונם, אבל אברהם אע"ה נשאר בלשונו לשון הקודש, ולמה הוצרך לדבר גם בלשון אחר, ובדואי מעלה
גדולה לקדוש שכמוהו לדבר רק בלשה"ק (והתירוצו על זה עיי"ש בסימנים שאחר זה ואכ"מ). ואין לומר שהוצרך ללשון
ארמית לדבר עם שארי האומות, שהרי בשביל האומות היה נצרך לכל שבעים לשון, שכל מלכי מזרח ומערב
היו משכימין לפתחו כמבואר בגמרא בנא בתרא (טז, ט). וברש"י ז"ל (לך יד, יז) על הכתוב הוא עִמָּךְ הַמֶּלֶךְ, שהשוו
שם כל האומות והמליכו את אברהם עליהם. ○ ובירושלמי פרק קמא דמגלה הלכה ט' אית מאן דאמר שקודם
דור הפלגה היו כל העולם כולו מדברים בשבעים לשון והבינו, וכתב שם בפני משה שהיו מקודם המבול, ולמדו
מנח ובניו. ויש שם פלוגתא בזה, אבל אברהם אבינו ע"ה בודאי ידע, וכל דו לא אניס ליה. אבל ממה שאמר
שהיה לו הארמית לשון חול, נראה שגם עניני חול שבביתו דיבר בלשון ארמי. ○ ויותר מזה הוא דעת המהר"ש
יפה ביפה תואר על הבראשית רבה (יד, יג) בפסוק וַיֵּגֶד לְאַבְרָם הָעֵבֶרִי, ורבנן אמרי שהוא מעבר הנהר, ומשיח
בלשון עברי. וכתב שם היפה תואר, דלשון עברי לאו היינו לשון הקודש, אלא לשון של בני עבר הנהר, דומיא
דכתב עברי, דהיינו של בני עבר הנהר, כדמשמע בסנהדרין (כא, ט). וכונתו פשוטה, דכיון דהכתב נקרא עברי על
שם האומה הַדְּרָה שם בעבר הנהר, משמע דגם הלשון נקרא עברי על שם האומה שבשם. והאומות כולם בודאי
לא דיברו בלשון הקודש [לאחר דור הפלגה], כי בדור הפלגה נתפלגו כל השבעים אומות לשבעים לשון. ומהאי
טעמא לא יכולתי להביא גם דברי הרמב"ן, שכתב בפרשת ויגש שהכנענים דברו בלשון הקודש.

אמנם הרע"ב והתוספות יו"ט במס' ידים (ד, ה) כתבו דלשון עברי הוא לשון הקודש. וזהו כדעת הכוזרי. ○
אמנם מה שהביא התוספות יו"ט ראיא מדברי רש"י שכתב בפרשת לך (יד, יג) אַבְרָם הָעֵבֶרִי, שבא מעבר הנהר,
זה תמוה, דמה ראיא מדברי רש"י ז"ל, שהרי אפילו במה שהוסף שם במדרש שהיה משיח בלשון עברי, כתב
גם כן היפה תואר שאינו לשון הקודש, ומכל שכן רש"י ז"ל שלא כתב כלל מהלשון אלא מהמקום, שבא מעבר
הנהר, בודאי שאין שום ראיא על לשון הקודש. ○ ומדברי הרמב"ם שם בפירוש המשניות אין הכרע כלל, ובקול
יוזא (על המשניות) רוצה להעמיס גם בדברי הרמב"ם ז"ל שסובר דלשון עברי הוא לשון הקודש, אבל באמת
בלשון הרמב"ם ז"ל אין רואין שום הכרע, כמבואר להמעיי.

^{לח} ברבינו בחיי (וירא יח, ג): וההפך שבין קמ"ץ לפת"ח אינו אלא בנקודה, כי מעלת הקמ"ץ אינו אלא בצורת
הנקודה, והנקודה רמז לנקודת המציאות שהיא היכל הקודש, מכונה באמצע הנמשל לנקודה. ועל כן הנקודה

עח

ובשל"ה האריך לבאר דכל השמות ופעלים שבלשון הקודש שמשמשים בו כאן למטה, אינו עצם הלשון, רק הוא לשון מושאל לפי ההשתלשלות שנשתלשלו הדברים מעולמות העליונים, אשר שם הוא שמם ופעלם האמיתי גבוה מעל גבוה

[ואין] דער של"ה הקדוש זאָגט גאָר^ט, ער זאָגט גאָר אַקעגן דעם וואָס שטייט [בפסוקים לשון] יד ה', [און] עיני ה', זאָגט ער אַזוי, יד איז נישט טייטש אַ האַנט, עין איז נישט טייטש קיין אריגן.

משמשת לשבעה פנים, כשתשימנה על האות מלמעלה יהיה חול"ם, באמצע האות יהיה שור"ק, ואם בפת"ח ישוב קמ"ץ, ואם בחיר"ק ישוב צירי", ואם בצירי" סגול, ואם בשב"א ישוב קבוץ שפתים [דהיינו שורק], הרי שבעה. ועוד באותיות עצמן אם תתן הנקודה באות ה"א ישוב חית", ואם בויי" ישוב זיין, בכ"ף ישוב ביי"ת, ואם בנוי"ן ישוב גימ"ל, ואם בריי"ש ישוב דל"ת. ולכן המוסף נקודה או גורעה מחריב את העולם ומקצץ נטיעות התורה ויורשיה. ואף על פי שנראה שהקמ"ץ והפת"ח הכל דבר אחד ותנועה אחת, אין הדבר כן, אלא שיש הפרש ביניהן במבטא, שהרי תנועת הקמ"ץ גבוהה ועליונה, ותנועת הפת"ח למטה ממנה, כי הקמ"ץ בתיבה יורה על מעלה גדולה, ועל דבר שהוא עומד בפני עצמו, אינו נסמך לאחר, כענין אָרֹן שהוא קמ"ץ ומצינו אָרֹן הכְּבִית (יהושע ג, 1) שהוא בפת"ח וכו', כי הפת"ח נסמך לעולם למה שאחריו, ולא כן הקמ"ץ כי הוא עומד בפני עצמו, ומטעם זה כל אתנחתא וסוף פסוק הוא בקמ"ץ, כי שם עומד לא יסמוך וכו'. וזהו ההפרש הגדול שיש בתורתנו בין קמ"ץ לפת"ח, כהפרש שיש בין אור לחושך ובין קודש לחול. וכן מצינו שהמחליף פת"ח בקמ"ץ לא ימלט מאחת משתים, או יהיה הכוונה, או יבוא לידי כפירה. כי אות ה"א של האף תספה (וירא יח, כג), אילו קאמטא, היית מהפך כוונתו של אברהם והורם הנקודות מחשבתו, ואת ה"א של הקל יצתו משפט (איוב ג, א) אילו קמצתו יהיה כפירה. מלבד שאמרו עוד חכמי הדקדוק כי הקמ"ץ הוא נאמר על ענין אמיתי, ולא כן הפת"ח וכו'. והנה כל זה מחכמת תורתנו האלקית ולשונו הקדושה, ומטעם זה נמשלו האותיות לגוף והנקודה לנשמה, כי הנקודות מניעות האותיות כמו שהנשמה מניעה את הגוף, כמו שדרשו חז"ל בספר הבהיר (אות קטו) דמין נקודתא באותיותא דמשה כנשמתא דחיי בנופא דאניש. וכן אמרו במסכת מגילה (ג, א) וְשֹׁם שָׁכַל (נחמיה ח, ח) זה הנקוד. [ועיין מה שכתב רבינו בזה ביואל משה (ג, כד)].

בשל"ה הק' בתולדות אדם (בית אחרון, אות י"ב): דע כי אותיות הקדושות והתיבות הקדושות, כולם הם בשרשם ורוחניים, ואמרו חכמי האמת, האותיות מבינה והנקודות מחכמה והטעמים מכתב. להבין הענין איתק מספר הפרדס וכו' [עיי"ש באורך בשמו, ואח"כ כתב השל"ה] ויש לאותיות ורוחניות הן מצד תמונתן הן מצד מספרן. והנה תמונת האותיות ברמזיות מובא בספר התמונה ובפרדס שער האותיות, ואז תדע דמכל שכן בהתחברות אותיות הקדושות ונעשים מהם תיבה, שרוחניות התיבה הזו היא ענין גדול למעלה, וכמו שההיות והשמות הם סוד האצילות, רק השמות הם התפשטות ההויות, כן הכינויים התפשטות השמות, ויש כנוי כינויים, כן הם כל תיבות לשוניות הקדוש, וכל התיבות הם 'למעלה', וכל מה שיש 'למטה' בגשמיות הוא התפשטות והשתלשלות השפע למעלה מנשתלשל ממדריגה למדריגה אף אלפי אלפים עד שנתגשם בעולם הזה הגשמי. והנה הדבר הזה שנקרא בשם הזה הוא שמו באמת 'למעלה' בשרשו, כי שם מקור אלו האותיות וחבורן, רק שכל חבל ההשתלשלות נקרא בשם זה, מושאל משרשו. ועל כן נקרא לשונינו לשון קודש, כי כל השמות והתיבות הם למעלה בשרשם במקום קודש העליון, ואחר כך כשיורד ומשתלשל ממקום קודש הזה נקרא זה השתלשלות בשם הזה בהשאלה. וכמו שכתב הרב הפרדס, כי דיות הכלי מושאל מידי אדם, וכן רגל הכסא. כך אני אומר, זה הרוחני כח היד של אדם הנקרא יד אין שמו העצם יד, רק הוא מושאל, וכן עין המורה על כח הראייה, וכן אוזן המורה על כח שמיעת האוזן, כל השמות כולם הם מושאלים. כי יד תחת יד, עין תחת עין, רגל תחת רגל, וכן כולם, רצוני לומר הלשון הוא קודש, כלומר נקרא יד למעלה במקום קודש, ואחר כך בהשתלשלות כל העולמות מענין לענין ומענין לענין רבבות מדריגות, בכל מדריגה נקרא יד, אמנם 'בהשאלה', ויד זו תחת יד זו וזו תחת זו, עד מקור הקדושה שהוא יד בעצם. הכלל העולה, לשונינו הוא לשון קודש, רצוני לומר אלו העניינים שאנו קורין כל אחד בשמו, זה אינו שמו בעצם, רק מושאל, ועצם השם הוא דוקא למעלה בקדושה. כענין ארבעה יסודות אש מים רוח עפר שהאריך הזוהר, וכתב שהם משתלשלים מהמרכבה העליונה, חסד מים, גבורה אש, תפארת רוח, מלכות עפר. אלו התיבות מים אש רוח עפר, שלשם בקדושה הם עצמיים, ואנחנו קוראים אחר כך ההשתלשלות מהם בהשאלה אש מים ורוח ועפר בסוד ארבע חיות, אחר כך בהשתלשלות בכתות מלאכים, מיכאל יסוד מים, גבריאל יסוד אש, אוריאל יסוד האויר, רפאל יסוד עפר, אחר כך בהשתלשלות הגלגלים עד אלו היסודות במקומם. ובכל אחד מהשתלשלות הנזכרים לעיל יש רבוא ורבואות מדריגות, ומים תחת מים ומים תחת מים עד אין מספר, וכן אש וכו', וכן כולם, עד שאלו היסודות הגשמיות היסוד השורף החם והיבש נקרא בהשאלה אש, והיסוד הקר והלח נקרא מים, והיסוד החם והלח נקרא רוח, והיסוד הקר והיבש נקרא עפר, אבל עיקר שמות מים אש רוח עפר הוא לשון קודש, רצוני לומר מקור הקדושות, דהיינו חסד גבורה תפארת מלכות נקראים בעצם מים אש רוח עפר וכו'. [ועיין ההמשך בהרהר מאן].

[וכן] בְּדֶרֶךְ כָּלֵל זָאָגַט ער, לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ [על המדובר כאן למטה בעוה"ז] איז נאָר אַ לְשׁוֹן מוֹשָׁאָל, [און] דער אָמֶת לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ הייסט נאָר דעס וואָס ס'איז אויבן [בשמים, בעולם האצילות], די מִדּוֹת פון אויבן הייסן לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ, די לְשׁוֹנוֹת אויבן זענען [דער שם העצם], און אָהער קומט עס נאָר אַראָפּ בְּדֶרֶךְ הַשְּׁאֵלָה, דאָס איז נישט [דער עצם שם].

זאָגט ער דאָרט אַ מָשָׁל, אַזוי ווי ס'איז פאַרהאַנדן אַרְבַּע יסודות, אַש רוח מים עֶפֶר, און ברענגט ער ס'שטייט אין זוהר הקדוש אַז אויבן [בשמים], אַש איז [מדת] גְבוּרָה, און מים איז [מדת] חֶסֶד, און רוח איז [מדת] תְּפָאֶרֶת, דאָס איז מִדּוֹת [עליונות], און ס'ווערט נִשְׁתַּלְשֵׁל [מזה לעולמות התחתונים], דעס הִשְׁתַּלְשֻׁלוֹת סִיבָה אַחֵר סִיבָה, דעס הִשְׁתַּלְשֻׁלוֹת קומט אַראָפּ אָהער, ווערט דערפון [ד' יסודות גשמיים] אַש רוח מים עֶפֶר.

אַזוי - זאָגט ער - איז לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ אויך, לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ הייסט נישט, נישט דעס וואָס מ'רעדט דאָ איז לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ, דאָס איז נאָר אַ לְשׁוֹן מוֹשָׁאָל, ס'הייסט נאָר דאָ אַט אַזוי ווי די אויבערשטע זאכן דאָרטן, [אַבער] דער אָמֶת איז דאָס אויבן, לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ הייסט 'יענעס', נישט 'דעס', אַזוי זאָגט ער. אַזוי זאָגט דער של"ה הקדוש.

עט

ובזה מבאר ענין הכינויים שנאמרו על הקב"ה, כגון יד ה', ועיני ה', כי זה הוא לפי שם העצם בשורשו שלמעלה, דהכונה על כח רוחני של מקור הראיה והעשייה, ומה שאנו קורין יד ועין למטה, הוא רק לשון מושאל ואינו שם העצם

איבערדעם זאָגט ער^{מא} [דמה שנמצא בכתובים לשון] יד ה', עֵינֵי ה', דאָס איז נישט קיין האַנט, [כי מה שנקרא אצלינו יד [עין] דאָס איז אַ לְשׁוֹן מוֹשָׁאָל, ווייל דער כַּח פון עֵשִׂיָה [למעלה, הייסט יד, און] דער כַּח פון רֵאִיָה [למעלה] הייסט עֵין, אָבער ס'איז אַן אַנדערע מאָדע כַּח^{מב}, ס'איז גאַרנישט 'דעס'.

נאָר ווייל דאָ אויף דעם עוֹלָם איז נישטאָ דער כַּח פון רֵאִיָה נאָר דורך אויגן, הייסט 'ער' אויך אויגן, עַל שֵׁם פון 'יענעם'. [עכ"ד השל"ה הק'].

פ

ובזה יבואר הענין מה שדיבר עתה יוסף עם אחיו בלשון הקודש, שזה היה כפי השורש שלמעלה, ומה שפיר הכירו שהוא יוסף הצדיק. כי בזה כולי עלמא מודי שלא היה שום גוי שיוכל לדבר באופן זה שהוא לשון הקודש האמיתי

איבערדעם קאָן אפשר זיין דאָס איז דער פֿשֶׁט טאַקע, די ביידע זענען אָמֶת. מ'האָט גערעדט לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ [גם שאר בני אדם], אָבער ווען ער האָט מיט אים

^מ בכמה מקומות, ועיין בזהר הק' ח"ב (דף כד.), וח"ג (דף רכה.) ותיקוני זוהר (דף קה:), ועוד.

^{מא} בשל"ה הק' (שם יג, בהמשך): נמצא כל התוארים הנזכרים בו יתברך, עין, אוזן, רגל, יד, וכן כולם וכו' והרבה כאלה, כל אלו הם לשון קודש, שמהם עצמיים שלהם בקדושה, ואחר כך בהשתלשלות הוא בשאלה, עד שאפילו הגשמיים נקראים בשמות אלו בשאלה וכו', והקב"ה ברא אדם תחתון, בו סימנים לאדם העליון, להיותו מרכבה במציאות אמתתו יש דברים ועניינים פנימיים דקים ורוחניים בתכלית, והם פרקי מרכבה אשר מהם מתפשט האור והשפע לקיום הנמצא הזה העושה בדמותו, והם נקראים ידים רגלים עינים אזנים. לא שמהות יד כמהות יד, או תבנית יד כתבנית יד חלילה, שהרי כתיב (ישעי מ, יח) ואל מי תדמיון אל גור, ואין בינו ובינינו דמיון כלל מצד העצם והתבנית. ואמנם נתקן ונעשה בדמות הזה, להורות שאם יזכה לטהר אחד מאבריו ולהשלימו במצות התלויות בו, יהיה האבר ההוא כדמיון מרכבה וכסא הכבוד לדבר ההוא העליון הפנימי הנקרא בשם זה, אם עין עין, אם יד יד, אם רגל רגל, וכן שאר האברים וכו', כי האדם השלם המשלם עצמו לקונו המתוקן במעשיו ובתורתו ואיבריו, הנה משלים ומתקן ומעמיד את כל אבריו לדמות בנין האדם הגדול אשר הוא מתוקן בדמותו, כי הנה כל אבר שבו השלימו במצות המיוחדות אליו, והרי הוא כדמות האבר ההוא אשר נתקן בדמותו וכו'. [עיי"ש עוד].

^{מב} פירוש: אַנדערע סאָרט כַּח.

גערעדט [יוסף עם יהודה, עתה בהתוודע יוסף אל אחיו], איז עס געווען גאר 'אן אנדער מין' לשון, ער האָט גערעדט דעם 'אויבערשטע' לשון [כפי שורשה שלמעלה], דעם וואָס ס'הייסט טאָקע לשון קודש.

און דאָס ווייסט קיינער נישט [חוץ מיוסף], וואָרן דאָס ווייסט טאָקע קיינער נישט. אין דעם איז קיין שום פֿלוגתא נישט^{מג}. אזוי קאָן מען אפשר זאָגן^{מד}.

פא

ישוב קושיא יא

ומה שדיבר המליץ בינותם, זה היה בסתם לשון הקודש שהוא בלשון מושאל, ולא בלשון הקודש האמיתי כפי שורשו

[ומעתה לא קשה ממה שהיה המליץ בינותם, וידעו שהכיר מנשה בלשון הקודש. כי אז היה המדובר בסתם לשון הקודש שדיברו גם שאר בני אדם, ורק יוסף עשה עצמו לפניהם כאילו אינו מכיר בלשון זה ולכן העמיד המליץ בינותם, יען כי רצה לשמוע אם ידברו בינם לבין עצמם ממכירתו, ורצה שלא יחושו עליו שמא הוא מבין את דבריהם, וכדמוכח בסדר הדברים בפרשת מקץ. אבל עתה דיבר בלשון קודש האמיתי, ומוזה שפיר היה להם ראיה נכונה שהוא יוסף הצדיק].

פב

ישוב קושיא י - מתוך דברי יואל

וזה הבחינה של לשון קודש האמיתי הוא שידע יוסף יותר מפרעה, ועל זה הוא שהשביעו. אבל סתם לשון הקודש שדברו בו בני כנען, זה ידע גם פרעה

[והנה על בחינת לשון הקודש האמיתי שדיבר עתה יוסף הצדיק, על זה אמרו בנמרא דסוטה דאגמריה לפרעה ולא גמר, יען שאי אפשר לפה טמא להשיג בחינת לשון הקודש כזה. מה שאין כן בשפה שהיו מדברים אנשי עבר הנהר ואנשי ארץ כנען, בזה גם פרעה היה יודע בו, וכמו שהיה יכול ללמוד כל הע' לשונות. ועל זה השביע ליוסף שלא יגלה את יתרון ידיעתו בלשון הקודש.

וממילא יובן שלא הקפיד אם ידבר לשון הקודש כזה עם אחיו שהיו מכירים בו, וכמו שמתרין המזרחי^{מח}. ונמצא שלא עבר יוסף על שבועתו במה שדיבר אל אחיו בלשון הקודש, כי השביעו רק על דעת שלא יגלה בפני המצרים. ומה שדיבר המליץ בלשון הקודש בפני המצריים, זה היה לשון עבר הנהר וארץ כנען, וזה לא היה סוד, כי רבים במצרים ידעו הלשון ההוא. (דברי יואל)].

פג

ישוב הקושיא על שיטת הרמב"ן

וממילא אין להקשות גם על דברי הרמב"ן ממה שהשביע יוסף לפרעה, כי לא היה שם המדובר מאותו לשון של בני כנען, אף לפי דבריו שהם דיברו בלשון הקודש

[וכן לא יוקשה על שיטת הרמב"ן דלשון כנען הוא לשון הקודש, דלמה לא היה מתיירא פרעה פן יבא אחד מגדולי ארץ כנען ועבר הנהר וידבר אתו בלשון הקודש ואז יתגלה חרפתו (כמו שהקשינו לעיל באות עא-עק, ובנוה"ק שבעה ערה)]. כי הלשון שהיה מורגל אצלם, גם פרעה היה יודע בו, אלא שלא היה שומע ויודע לשון יוסף הצדיק שהיה יכול לדבר גם בלשון הקודש האמיתי. וסרו כל הספיקות שבענין זה. (דברי יואל)].

^{מב} דאף לדעת הרמב"ן ודעמיה כי לשון עֶבְרִי הוא לשון הקודש, והכנענים דיברו בו, מודה שלא דיברו בלשון קודש האמיתי כפי שורשה למעלה בקודש.

^{מד} ועיין כל ענין זה בקצרה, בענין ראיית מילה וראיית לשון הקודש, גם בס"ג ויחי תשכ"ב.

^{מח} הובא לעיל בהערה טז.

פד

ישוב קושיא יב

והקדמה לישוב קושיא ד (באופן שני)

נאָר איך מײַן אָבער, מ'קען נאָך עפעס אַנדערש אויך זאָגן (בישוב קושיא ד). [והוא בהקדם לבאר גם מה שהקשינו] וואָס איז דער פֿשט "עײַנײַם ראוות" כּי פּי הַמִּדְבֵּר אֱלִיכֶם, עטס 'זעטס' (קושיא יב).

פה

במתן תורה היו רואים את הנשמע, ועם כל זה לא מצינו שיחשבו זאת בין הנסים דמתן ורה

קען זײַן [בביאור הדבר, על פי וואָס] איך האָב עס אַמאָל מִסְבִּיר געווען¹⁷ [דעס] וואָס שטייט [יתרו כ, יד] וְכָל הָעָם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת, [וּדְרָשׁוּ בַמִּכִּילָתָא, שהיו] רואים אֶת הַנִּשְׁמָע. [אמנם] מ'רעכנט עס נישט צווישן די נְסִים [של מתן תורה], אַז זײ האָבן געזען, רואים אֶת הַנִּשְׁמָע, זײ האָבן געזען די קולות. [ולכאורה] פֿאַרוואָס [רעכנט מען עס נישט].

פו

וביארתי כי באמת לכל קול יש ממשות, וכמו שרואין בדורינו שהמציאו כלים לקלום את הקול ולשומרו. אלא שלרוב דקותו של ממשות הקול, אין זה ניכר לחוש הראות שבעין

[נאָר] קאָן זײַן אפשר, [ווייל] דער אָמֶת, יעדער דיבור פון א מענטש האָט דאָך א ממשות, דאָס זעט מען דאָך היינט בחוש, מ'נעמט דאָך עס איבער אויף פֿלים און מ'זאָגט עס נאָך 'פונקט'. זעט מען דאָך וויאזוי גייט עס אַריבער אויף דער פֿלי, מוז דאָך עס האָבן א ממשות. נאָר פֿאַרוואָס זעט מען עס נישט? ווייל ס'איז אזוי בְּדָקוֹת, [עד שלא נרגש להעין].

פז

אבל בקול חזק בקול ה' בכה, יתכן שגם מצד הטבע, כשניתן רשות לשמוע הקול, יכולין גם לראותו מרוב חזק אָבער אַז דעס קול קומט אַרויס מיט אַ שטאַרקערן כֹּחַ, אַז ס'איז אַ קול ה' [בפֿתח], איז דאָך עפעס מיט אַ שטאַרקערן כֹּחַ, קאָן זײַן זעט מען עס אויך.

פח

וכמו כן אצל וְכִי הָרְאוּת שִׁכּוּלִין לְרֹאוֹת דְּבָרִים דְּקִים, הם יכולין לראות גם סתם קול. ונמצא שבכדי לראות את הקול, צריך להיות או קול חָזָק, או כֹּחַ הָרְאִיָּה חָזָק

קאָן זײַן ווען מ'העט געהאַט [אָפּענע אויגן, און געווען] וְכִי הָרְאוּת, מ'העט געהאַט די שטאַרקע רְאִיָּה, העט מען געקאָנט אַזאַ דְּקוֹת אויכעט זען אפילו, [להכיר בכח הראיה גם סתם דיבורים שבעולם]. נאָר ס'איז נישטאָ אַזאַ כֹּחַ אין דער רְאִיָּה [שלנו]. [וממילא כדי לראות את הנשמע] קאָן זײַן אײַנס פון די צוויי [אופנים], אָדער אַ שטאַרקערע רְאִיָּה, אָדער אַ שטאַרקערער קול, [דעמאָלטס] קאָן מען עס זען. [ועל כן לא חשבוהו כחז"ל לנס, כי הָרְאִיָּה בעצמותה אינה נס, רק הנס הוא שזכו לשמוע קול אלקים חיים, וכמאמר הכתובים, אבל גדר השמיעה והראיה שווים בקול כזה. (דברי יואל)].

פט

ובו פירשתי הפסוק לְהַקְדִּישֵׁנִי 'לַעֲיֹן' בְּנִי יִשְׂרָאֵל, כי בדיבורו של משה שהיה השכינה מדברת מתוך גורנו, גם בוה היו בני ישראל יכולין לראות את הנשמע

מיט דעם האָב איך געזאָגט¹⁸ [לבאר] וואָס שטייט ביי מִי מְרִיבָה (חקת כ, יב) יַעֲן לֹא

¹⁷ עיין מזה בס"ג חקת תשכ"א, וס"ג ויגש תשכ"ג, ודרוש א' במדבר תשכ"ד, א' ויגש תשכ"ו, ועוד בכ"מ.

¹⁸ בס"ג חקת תשכ"א, תשכ"ג, בשלח תשכ"ב, ששם מבאר רבינו ענין חטא מי מריבה, שנצטווה משה לדבר אל

הַאֲמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. [דלכאורה] וואָס הייסט, אַז ער האָט געשלאָגן איז עס נישט לְעֵינַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל? מ'האָט נישט געזען?
[וביארתו כי] ניין, וואָרן משה רבינו איז געווען שְׂכִינָה מְדַבֶּרֶת מִתּוֹךְ גְּרוֹנוֹ, קאָן זיין האָט מען געזען טאַקע [די דיבורים של משה], ווען ער העט גיווען גערעדט העט מען גיווען געזען, [וזה היה להם למופת חותך כי בחינת הנס הוא מצד הקדושה מהקב"ה, ועי"ז היה נתחזק אצלם האמונה בהשי"ת ובמשה עבדו. וזה שאמר הכתוב יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל, דאלמלי היה הדיבור נראה לעיניהם לא היה מקום להסתפק ולהתלונן עוד, והית נתחזק אמונתם על ידי זה. (דברי יואל)].

צ

וכוה יש לפרש כאן אצל יוסף הצדיק, דכשהתודע אל אחיו היתה השכינה מדברת מתוך גרונו, והיו השבטים יכולין לראות את קולו בחוש העין, ולכן שפיר נאמר כאן והנה עֵינֵיכֶם רְאוּת, על הדיבור בלבד [וממילא] דאָס קאָן זיין, יוסף הצדיק, באותו הַזְמַן [בהתודע יוסף אל אחיו] האָט ער באַקומען דעם כַּח הַקְדוּשָׁה אַזוי ווי [ביי] משה רבינו, [אז] ס'איז געווען שכינה מדברת מתוך גרונו, [ולכן ווען] ער האָט צו זיי גערעדט, האָט ער געזאָגט 'עֵינֵיכֶם רְאוּת' פֿי פֿי הַמְדַּבֵּר אֲלֵיכֶם, עטץ קאָנטס זען די דְּבוּרִים וואָס איך רעדט צו ענק, איבערדעם שטייט עֵינֵיכֶם רְאוּת.

צא

ישוב קושיא ד – ביאור ראיית לשון הקודש (באופן שני)
הנה מדריגת דיבור כזה עד שהשכינה מדברת מתוך גרונו, זה שייך רק בלשון הקודש. כי השכינה הק' אינה מדברת בשאר לשונות של העמים שיש בהם רוח הטומא, רק בלשון הקודש שהוא כולו קדוש
נו אַז דאָס איז אַ כַּח [פון] אַן הַתְּלַבְּשׁוֹת פֿון די שְׂכִינָה הַקְדוּשָׁה [שהיתה מדברת מתוך גרונו של יוסף הצדיק], אויבן [בשמים] די שְׂכִינָה הַקְדוּשָׁה [כשמדברת], איז דאָךְ נאָר מיט לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ.

צב

ומה שאמרו דבמתן תורה נתחלק קולו של הקב"ה לשבעים לשון, זה היה על ידי שליחים ומלאכים ולא על ידי השכינה הק'. ובאותן קולות אין הכי נמי דלא היו רואים בו את הנשמע
הגם ס'שטייט^{מא} אַז ס'איז נְתַפּוּצָץ געוואָרן [ונתחלק] אויף שְׁבָעִים לְשׁוֹן [כל דיבור שיצא מפי הקב"ה במתן תורה], אָבער ס'איז [דעך דאָךְ] נישט דער דיבור פון הקדוש ברוך הוא [אליין], דעס [אותו הקול שנתפוצץ מתוך הדיבור] האָט מען [טאַקע] שוין נישט געקאָנט זיין קיין רואים אַת הַנְּשִׁמָּע, וואָרן דאָס ווערט שוין דורך עַל יְדֵי שְׁלִיחַ^{מב}.
[כי האותיות ותיבות משבעים לשונות שמצטרפים לשקר וטומאה, אי אפשר שיחול עליהם בחינת השראת השכינה ובחינת התורה, אשר באותיות התורה בְּרָא הקדוש ברוך הוא את השמים ואת הארץ וכל העולמות אין מִסְפָּר, וכל זה היה רק על ידי בחינת לשון הקודש שבה. וכמו כן ענין דרואין את הקולות דמתן תורה, לא היה זה אלא בבחינת לשון הקודש שבה, ולא במה שנתלבש בשבעים לשון].

הסלע באופן שיהיה אז רואה את הנשמע, עיי"ש לדרכו באורך. ובכאן קיצר רבינו בזה, כי אינו מן הענין להכח. ^{מא} בגמרא שבת (פח:) : תני דבי רבי ישמעאל, וכפטיש יפצץ סלע (ירמי' כג, כט), מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות, אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נחלק לשבעים לשונות.
^{מב} כאן חסר קצת על הריקאָרדינג, ונשלם בלשון הקודש מתוך הנדפס בדברי יואל.

צג

זה שפירש"י שאמר להם כי פי המדבר אליכם בלשון הקודש, ולמד בן מאומרו "ענייכם ראות" על בחינת "הדיבור", אשר מדריגה זו שייך רק בלשון הקודש. ומהדיבור באופן כזה שהיתה השכינה מדברת מתוך גרונו וראו את הנשמע, שפיר יש ראה שהוא הצדיק, ולא שום אדם אחר

[ועל בן שפיר פירש רש"י כי פי המדבר אליכם בלשון הקודש, כי מאומרו "ענייכם ראות" על בחינת "הדיבור", דמוכח שהיו רואים את הנשמע, לפי שהיתה השכינה מדברת מתוך גרונו, מזה נשמע שדיבר בלשון הקודש, ומזה אמר להם כי מעתה הוא ראה ובידור גמור שאני יוסף אחיכם, שלא יתכן מדריגה הנשגה הלזו רק אצל יעקב ובניו, ולא אצל שום איש אחר בדורם. ולא קשה כלל קושיות הרמב"ן ממה שדיברו בני כנען בלשון הקודש, דכאן הכוונה על ענין אחר לגמרי, שהיתה השכינה מדברת מתוך גרונו עד שהיו רואים את הנשמע].

צד

ישוב קושיא ז-ח

ושפיר למדו בגמרא מכאן שאמר להם כפי בן לבי, כי מי שאין לבו כפיו אינו יכול לזכות למדריגה הנשגבה זו [ומעתה יובן מה שדרשו בגמרא בפסוק כי פי המדבר אליכם, כפי בן לבי. ולכאורה איך נתברר להם מצפוני לבבו. גם מהיכן למדו לדרוש כן, שהרי בכתוב לא נזכר לבי כלל רק פי, וכקושיא רבינו בחיי. אבל לדרכינו אתי שפיר, כי בלשון הכתוב וְהָיָה עֵינֵיכֶם רְאוּת מְבֹאֵר כי היו רואים את הנשמע, ואם כן ראו והשיגו את כח השראת השכינה בהדיבורים ההם ושהיתה שכינה מדברת מתוך גרונו, כי אי אפשר במדריגת קול זולתו להרגיש בחוש הראות, ומזה השיגו כי כפיו בן לבי, כי מי שאין לבו כפיו אינו יכול לזכות למדריגה הנשגבה זו].

וויילי אַז ס'איז [דער דיבור פון] אַזעלעכע אותיות וואָס קאַנען זיך צוזאַמנעמען אויף שְׁקָר, קאָן מען נישט באַשאַפֿן קיין וועלט, אַז ס'איז נישט פֿי וְלָבוּ שְׁוִים.

צה

איבערדעם דאָס קאָן זיין.

אַז ס'איז "עֵינֵיכֶם רְאוּת" כי פי המדבר אליכם, דעמאלטס ווייסט עטס זיכער [אַז] כְּפִי בֶן לָבִי, אַז דאָס קומט פֿונעם האַרץ אַרויס. [ווייל] אַזעלעכע דְּבֹרִים וואָס זענען נישט פֿון האַרץ אַרויס, קענען נישט האָבן דעם כֶּתֶךְ.

צו

איבערדעם איז רעכט וואָס די גמרא זאָגט כְּפִי בֶן לָבִי (קושיא ז-ח), און דער עֵינֵיכֶם רְאוּת (קושיא יב), [און וואָס] ס'איז געווען פי המדבר אליכם בלשון הקודש (קושיא ד), און די אַלע זאָכן. מיט דעם איז עס מיושָׁב.

צז

ישוב קושיא ה - למה הוצרך לבי' ראיות לדרכינו

מן הראית המילה שפיר ראו שהוא צדיק אמת שיש עליו השראת שם הקודש, אבל עדיין היה מקום לומר שהוא צדיק אחר הנוטר בריתו, ומאן יימר שהוא יוסף אחיהם

היצט לאַמיר'זשע זען וואָס ברויך מען די ביידע נאָך.

דעס אַז ער איז אַ צדיק אַמֶּת האָבן זיי געזען [פֿון דעם] הראה להם שהוא מהול, [דעס] האָבן זיי געזען אויף די מילה.

היצט איז אַ שְׁאֵלָה [צי דער צדיק איז טאַקע "יוסף"], האָבן זיי נאָך געקלערט [אַז]

אפשר (בכדי) לְהַפִּיס דַּעְתָּם^א [און] לְשֵׁם שְׁמַיִם [אומר צדיק זה שהוא יוסף, שהרי אמרו חכ"ל] (יבמות סה:). **מותר לַשְׁנוֹת מַפְנֵי הַשְּׁלוֹם**, [און] ער האָט געוואָלט זיי זאָלן זיך 'באַרואיגן'. [אַבער] וואָס ס'וועט זיך טון שפּעטער, ווייסן זיי נאָכנישט, אפשר וועט ער זיי דערנאָך זאָגן אַנדערש [שאינו יוסף אלא צדיק אחר. ולכן] זענען זיי אַלץ נאָכנישט 'געדעקט' ביז הונדערט פּראָצענט.

צח

נאָר לאָמיר אָבער זען, זיי האָבן זיך אָבער איבערגעצייגט [בצירוף ראיית לשון הקודש] מיט אַ רִאָיָה חוּשִׁית (וכדלהלן).

צט

ועל ראיית לשון הקודש לחוד, גם כן היה מקום לחשוש דשמא אין זה אלא אחיזת עינים מה שהם רואים את הנשמע, ומה שמדבר בלשון הקודש האמיתי, כי הסמרא אחרא יש לה כח גדול להציג גם תמונות כוזבות עד שנדמה שהוא אמת. **נאָר אָבער** [ראיית 'לשון הקודש' לחוד גם כן לא היה מספיק, אף שהיו רואים בו את הנשמע, וראו שמדבר כפי שורש הלשון למעלה. ווייל] דער פֿלל איז, דאָס ווייסט מען דאָך [אַז] די סטראָא אַחראַ קענען אַלעס [אַהערשטעלן, בכדי לנסות את הבריות].

ק

וכמו שמצינו דבשעת חטא העגל הראה להם דמות מטהו של משה, אף שלא היה אמת כלל, והם ראו כן בחוש. **אַז די סטראָא אַחראַ האָט פאַרגעשטעלט משה רבינו'ן**, [ווי] מ'טראָגט אים אין אַ בעטל, האָבן זיי 'געזען' משה רבינו'ן מיטן בעטל. [ווי] ביים עגל שטייט^ב [דאָך אזוי, אַז] דער שְׁטֵן האָט זיי געוויזן [דמות משה מת ומוטל במטה]. דער שְׁטֵן קאָן אַזוינס באַווייזן, אַזוי ווי ס'איז פאַרהאַנדן גאָר, אַחִיזַת עֵינִים.

קא

[און כאָטש דער אָמַת איז אַז] דאָרט איז נישט געווען משה רבינו, און ס'איז נישט געווען קיין בעטל, לאַ הָיוּ דְּבָרִים מַעוּלִים. **משה רבינו איז געווען בְּגִבְהֵי מְרוֹמִים** [לקבל הלוחות], און ער [דער שטן] האָט דאָ געוויזן פֿורַח בָּאָויר (ומראה להם דמות משה). דער שְׁטֵן האָט געקענט אַזוינס באַווייזן^ג.

^א על כי ראה בצרת נפשם, וגם כי השבטים היו מוכנים להרוג אותו ואת כל העיר, וכמבואר במדרש. (דברי יואל).
^ב בגמרא שבת (טז): מאי דכתיב וַיֵּרָא הָעָם כִּי בָשָׁשׁ מֹשֶׁה (תשא לב, א), אל תקרי בושש אלא באו שש, בשעה שעלה משה למרום אמר להן לישראל לסוף ארבעים יום בתחלת שש אני בא, לסוף ארבעים יום בא שטן ועירבב את העולם, אמר להן משה רבכם היכן הוא, אמרו לו עלה למרום, אמר להן באו שש ולא השגיחו עליו, מת, ולא השגיחו עליו, הראה להן דמות מטהו. והיינו דקאמרי ליה לאהרן (שם) כי זה משה האיש [אשר הפלגנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו].

וברש"י כי תשא (לב, א): א; בט"ז [תמוז] בא השטן וערבב את העולם והראה דמות חשך ואפילה וערבוּבִיא לומר ודאי מת משה לכך בא ערבוּבִיא לעולם, אמר להם מת משה שכבר באו שש שעות ולא בא וכו' כדאיתא במס' שבת וכו': כי זה משה האיש. כמין דמות משה הראה להם השטן, שנושאים אותו באויר רקיע השמים.

^ג וז"ל רבינו בס"ג שקלים תשי"ד [לשון קדשו רל, את קה-קח]: ס'שטייט פי זה משה האיש וגו', זאָגן דאָרטן חֲכָמֵינוּ ז"ל, און רש"י ברענגט עס צי, זיי האָבן געוויזן משה רבינו'ן ווי מ'האָט אים געפירט בְּמִטָּה. זיי האָבן 'געוויזן' ער איז נישטאָ, זיי האָבן גאָר געוויזן בְּפוּעַל. [ובאמת] דאָס איז דאָך געווען אַ שְׁקָר מוּחָלָט, און די סטראָא אַחראַ קאָן [אַבער] 'ווייזן', קאָן אַזוי פאַרבלענדן די אויגן, [אפילו] אַ זאָך וואָס איז אַ שְׁקָר מוּחָלָט, זיי האָבן אָבער 'געזען', [ולזה אמרו] כי 'זה' משה האיש, זיי האָבן געזען. 'אַזא כח' האָט די סטראָא אַחראַ. אַזוי איז ביי יעדע [נת נסיון] וואָס ס'קומט אַרױף עפעס פאַר די וועלט אַ כח הטומאָה פון ס"מ, אױף מסית ומדיח צו זיין, 'ווייזט' מען [אפילו] מיט אותות ומופתים, ס'פאַרבלענדט די אויגן, מ'מיינט [אַז ס'איז אַזוי]. כאָטש [אליבא דאמת] מ'קאָן גאַרנישט פאַרשטיין וויאזוי מ'קאָן אַזוינס 'זען'.

קב

וכן מצינו בגמרא שיש ענין של אחיות העינים על ידי כישוף וכדומה

ס'איז גאָר פאַרהאַנדן [אפילו מענטשן וואס קענען אזוי טון] מיט פֿישוף, איז פאַרהאַנדן אַחִיזֶת עֵינִים, [און באמת] ס'איז גאָרנישט דאָ, לאַ מִינִיה וְלֹא מִקְצָתוֹ, ס'איז נישטאָ קיין הַשְׁתַּנּוּת אין דער גוף ה'זאך, נאָר ער פאַרשטעלט 'די אויגן', ס'איז אַ מִין אַחִיזֶת עֵינִים, [אָדער] אַזאַ מִין פֿישוף.

שטייט דאָך אין די גמרא אַזוי^{יב} [ענין אוחזי העינים].

[און] ס'איז דאָך יִדוּעַ [מעובדות שהיו] אַז דאָס איז פאַרהאַנדן^{יג}.

קג

[וכל שכן] דער שָׁטֶן, [ער] קען באַווייזן אַזוינס וואָס ס'הייבט זיך נישט אָן, לאַ הִיוּ דְּבָרִים מְעוּלָם, [און] מ'קאָן "זען" אלעס, און ס'איז נישט [אַמֶּת] לאַ מִינִיה וְלֹא מִקְצָתוֹ, ס'איז נישט געקומען און ס'איז נישטאָ דעס, ס'איז נישטאָ דאָס גאַנצע מִין, נאָר מ'פאַרשטעלט די אויגן^{יד}.

קד

ולכן מכיון שהשכמים סברו עד עתה על יוסף שהוא איש מצרי ומנחש, על כן לא היה מספיק להם ראיות לשון הקודש לחוד

[וכמו כן כאן בהשכמים], זיי האָבן דאָך נישט געוואוסט [ווער ער איז, און] זיי האָבן געזען [בזי יעצט ווי] זיי האָבן צוטון מיט אַ מַצְרִי [וּמְנַחֵשׁ, נו] וואָס ווייסט מען, זיי זענען [דאָך] מְלֵאָה כְּשָׁפִים געווען^{יז}, איז פון דעם נאָכנישט געווען קיין רֶאִיָּה [ממה שהיו רואים את הנשמע, דדילמא הכל הוא רק אחיזת עינים, שעל ידי כישוף ואחיות העינים פעל שהם רואים את הנשמע, ואין זה רק דמיון כזב].

[וכמו כן מן המִיָּלָה עצמה אינה ראיה, דשמא הוא צדיק אחר שנוטר בריתו, ואינו יוסף, וכדלעיל].

די אלע צִדִּיקִי אָמַת וואָס זענען געווען דעמאָלטס [בשעת חטא העגל], אהרן הכהן מיטן שָׁבֶט לִוִי, די האָבן דאָס נישט געזען! [מה שהראה השטן את משה במטה]. און אידן האָבן געזאָגט מ'זעט! "זֶה" מֹשֶׁה הָאִישׁ! [אבל הצדיקים] זיי האָבן אָבער נישט געזען. פארוואָס? ווייל זיי האָבן זיך שוין מִרְחַק געווען פון די סְטָרָא אַתְרָא, זיי האָבן גאָרנישט געוואָלט וויסן פון דעם, [וממילא] האָט ער נישט [געהאַט] קיין שְׁלִיטָה [אויף זיי], קען מען נישט פאַרבלענדן די אויגן, אַז מ'איז זיך מִרְחַק [ואין שומעין לו] לאַ מִינִיה וְלֹא מִקְצָתֶיהָ. אָבער די וואָס זיי לאָזן זיך מַפְתָּה זיין, און זיי ווילן עס 'איבערפֿרווען' צי ס'איז אָמַת, צי ס'איז גוט [מה שהשטן מראה], 'דער' ווידעראום פֿאַלט שוין אַרײַן, 'די' פאַרבלענדט מען די אויגן.

^{יב} בגמרא סנהדרין (סו:): תנו רבנן, [לא ימצא כף וגו'] מְעוּנָן [דברים יח, י] וכו', זה האוחז את העינים. [פירש"י: אוחז וסוגר עיני הבריות, ומראה להם כאילו עושה דברים של פלא, והוא אינו עושה כלום].

ועוד שם (סו:): אמר אביי, הלכות כשפים כהלכות שבת, יש מהן בסקילה, ויש מהן פטור אבל אסור, ויש מהן מותר לכתחלה. [פירש"י: כהלכות שבת, דמלאכות בסקילה, ושבת פטור אבל אסור, וצידת צבי וצפור שנכנסת לו תחת כנפיו, יושב ומשמרו עד שנתחשך, ומפיס מותא להוציא ממנה לחה, הכי איתא בפרק רבי אליעזר דאורג (שבת קז), וכן צד נחש במתסע כו שלא ינשכו אותו, מותר לכתחילה. אהא נמי העושה מעשה [ממש], בסקילה. האוחז את העינים [מראה כאילו עושה, ואינו עושה כלום], פטור אבל אסור. מותר לכתחלה, כדבר חנינא ורב אושעיא, כל מעלי שבתא הוו עסקי בהלכות יצירה ומיברי להו עיגלא תילתא ואכלי ליה [עסקי בהלכות יצירה, וממילא איברו להו עגלא תילתא, על ידי שהיו מצפרים אותיות השם שבהם כבדא העולם, ואין כאן משום מכשפות, דמעשה הקב"ה הו, ע"י שם קדושה שלו הוא].

^{יג} ועיין בסוף ס"ג וארא תשט"ז, שהביא רבינו עובדא נוראה כזה ממה שעשו תלמידי הש"צ שר"י בכח טומאתם, והגאון בעל כח שור ביטל כוחם עד שהראה את שקרותם, ואכמ"ל.

^{יד} ובוה מתורץ גם כן מה שהקשינו לעיל (בקושיא ה) דהיה אפשר להכירו על ידי טביעות עינא דקלא. כי לדרכינו אין זה בירור גמור, כי היה צדיק מקום לחשוש שמא הוא איש מצרי, רק בכח הכשפים ואחיות עינים משנה את קולו להתדמות לקולו של יוסף. [דברי יואל].

^{יז} וכלשון רש"י [וארא ז, כב] וילקוט שמעוני [רמז קפא].

קה

אבל בעצירה שני הסימנים, שפיר היה ראייה ברורה. דמיון שידעו מן המילה שהוא צדיק אמת, אם כן בודאי לא מושגם בדברים של שקר ואחיות עינים שהוא מצד המומאה, וא"כ מה שראו שמדבר בלשה"ק האמותי, ושרואים בו את הנשמע, הוא אמת וצדיק, ומה ראייה גמורה שהוא יוסף הצדיק, שלא היה שייך זה באיש אחר ברורם

אָבער די ביידע אינאיינעם איז שוין קראַנט, האָבן זיי געזען [שהוא יוסף אחיהם].

[ווייל דער וואָס איז] אַ צדיק אַמת [כמו שראו מן המילה], דער טוט נישט אַזעלעכע זאַכן [להיות מן אחוזי העינים. והצדיק] ער קאָן דאָך נאָר באַווייזן נסים [שהם מצד הקדושה] מן הַשָּׁמַיִם, און [קודשא בריך הוא] לאַ עבִיד נִסָּא לְשִׁיקְרָא. מן הַשָּׁמַיִם, מַצַּד הַקְּדוּשָׁה, ווערט נישט געבוירן קיין שְׁקֵר. דאָס איז נישט פאַרהאַנדן [כיי] דעס וואָס ס'קומט פון הַקְּדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא.

קו

איבערדעם מיט די ביידע אינאיינעם איז געווען אַ ראיָה שְׁאִין עָלֶיהָ תְּשׁוּבָה. און איינס אָנעם אַנדערן איז נישט גענוג געווען.

קז

[ווייל] פון די דבורים [אליין] טאַקע, מ'זעט גענוג אַ מופֿת חוֹתָם [פון דעם וואָס] מ'האַט געזען מיט די אויגן [את הנשמע, ושמקושר אצל] דאָס לָשׁוֹן מיטן האַרץ, אַלעס האָבן זיי געזען גענוג.

[אמנם] ווער ווייסט אָבער דאָך, ווייל חס ושלום אַז דער שְׁטָן וויל פאַרדרייען, [ער] וויל פאַרפּאַפּן, קען ער אַלעס. ער מאַכט אַן אַחִיזָה עֵינִים, און מ'זעט אַזוינס וואָס ס'איז נישטאַ, [וואָס] לאַ הָיוּ דְּבָרִים מַעֲוָלִים, [און] מ'ווערט פאַרפֿירט און מ'ווערט פאַרנאַרט [לחשוב כדברי הסתתן].

די ראיָה שְׁכָלִיּוֹת, ווערט פאַרנאַרט די ראיָה, און מ'זעט אַלעס דעם היפּוך [האמת]. און טאַקע בְּפֹעֵל [גם בְּרַאיָה חוּשִׁית] קאָן מען זען אַזעלעכע זאַכן וואָס ס'איז לאַ הָיוּ דְּבָרִים מַעֲוָלִים.

אַז דער שְׁטָן פאַרלייגט זיך, זאָל מען אָפּגעהיטן ווערן, קאָן אַלעס געשען.

קח

איבערדעם, אָבער [פון] די צוויי זאַכן אינאיינעם, האָבן זיי געוואוסט [אַז] אַזאַ צדיק אַמת דער מאַכט נישט אַזעלעכע זאַכן בְּשׁוּם אוּפֿן שְׁבֻעֹלָם. און אַז ס'איז מַצַּד הַקְּדוּשָׁה, איז לאַ עבִיד נִסָּא לְשִׁיקְרָא. [וממילא] דעמאָלטס פון דעם איז אַ ראיָה בְּרוּרָה, די צוויי אינאיינעם. איינס אָנעם אַנדערן איז נאָכאַלץ געווען אַ מָקוֹם לְחֶשֶׁד, אָבער מיט די צוויי אינאיינעם [לא נשאר עוד מקום ספק].

איבערדעם איז רעכט אַז די צוויי [צוזאַמען] זענען געווען דְּבָרִים בְּרוּרִים, האָט ער [זיי] געוויזן, האָבן זיי געזען אַז ס'איז [טאַקע] יוֹסֵף הַצַּדִּיק. דאָס איז עס.

קט

והוא כדוגמת מה שכתב הרמב"ם בדין העמדת חוקת נביא אמת, שתלוי בשני ראיות, א' שידעו בו מעיקרו שהוא צדיק וראוי לנבואה, והב' שיתן אות ומופת. וכתב דבאות ומופת לחוד לא סגי, דיתכן להיות 'דברים בגו', או שהוא 'כלט ובכישוף' ס'איז אַ שטייגער - און דאָס איז נאָך בעסער^{יח} - ווי [דעם וואָס] דער רמב"ם

^{יח} וכמו שמבאר רבינו זה להלן באות קיג, דהכא עדיפא מדהתם.

זאָגט^ט, אַז מיט מופתים קאָן מען נאָכנישט גלייבן [אַז] ער איז אַ נביא, [רק צריך לידע גם ממעשיו שהוא צדיק. ווייל במופתים לחוד] אפשר איז דבָּרִים בָּנוּ.

[והרמב"ם כתב שם ב' מיני לשונות בזה, כ"ן אפשר איז עס בְּפִשּׁוּף, בְּלֹט, אָדער 'אַנדערע זאָכן', [וכלשונו שיש] דבָּרִים בָּנוּ [וואָס] מ'קען נישט וויסן^פ.

און ווידעראום [איז נישט גענוג דעם אַליין] וואָס מ'זעט ער איז אַ צדיק אָמת, צי ער פירט זיך [בפרישות וצדקות כראוי לנבואה], צי ער איז ראוי אויף נבואה, דעם פירעכטס איז פון אים אַז ער איז ראוי [לנבואה, וכמו שיש תנאי בקבלת הנביא אַז] דו דאַרפסט קענען דעם מענטש.

[ווייל] הגם - זאָגט ער [ברמב"ם - אַז] דעם אַליין איז אויך נישט קיין ראָיה, וואָרן האָדס יראָה לעינים וה' יראָה לִלְבָב (שמואל א' טז, ז).

זאָגט ער, אָבער מיט די ביידע אינאיינעם איז שוין יאָ אַ ראָיה, האָט די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה געזאָגט [לסמוך על החזקה ולהאמין בו].

קי

[והיה אפשר להביא ראיה מדברי הרמב"ם לסברת המזרחי ומשאת בנימין דב' סימנים אמצעים הם כסימן מובהק. אבל יש לדחות זה, דיש לומר כי שם הוא הבטחה מן התורה שלא יתריב ב' ענינים אלו ביחד, אצל מי שאינו נביא אמת, כיון שהוצג זה לסימן. וכעין סימן הגאולה דפקוד יפקוד, שביאר הרמב"ן דהיה הבטחה מן השמים שלא יכזבו בו, כיון שהוצג לסימן]

- איך האָב געזאָגט, אַז אפשר קאָן זיין פון דאַנעט [מדין הנביא שברמב"ם] איז געדרנגען [כשטת המזרחי ומשאת בנימין] אַז צוויי סימנים [אמצעיים] איז אַ סימן מובהק. נאָר [יש לדחות גם זה, כ"ן] פון דאָרט איז נישט קיין ראָיה, [ווייל] ס'קאָן זיין דאָס איז אַ הִבְטָחָה פון השם יתברך [שישמור מטעות בענין קבלת הנביא, על ידי ב' סימנים אלו].

קיא

פונקט אַזוי ווי זיי זאָגן^ט אַז פֿקד יפקד איז אַ ראָיה [וסימן במצרים לע גואל האמיתי, ולכאורה] מ'קאָן דאָך [חושש זיין] אַז עמיצער וואָס האָט געוואוסט פון דעם [סימן] וועט עס זאָגן.

^ט ברמב"ם (יסודי התורה ז, ט): ולא כל העושה אות ומופת מאמינים לו שהוא נביא, אלא אדם שְׁהִינּוּ יודעים בו מתחלתו שהוא ראוי לנבואה בחכמתו ובמעשיו שנתעלה בהן על כל בני גילו, והיה מהלך בורכי הנבואה בקדושתה ובפרישותה, ואחר כך בא ועשה אות ומופת ואמר שְׁהִקֵּל שְׁלַחוּ, מצוה לשמוע ממנו, שנאמר (דברים יח, טו) אֲלֵיו תִשְׁמָעוּן. ○ ואפשר שיעשה אות ומופת ואינו נביא, וזה האות יש לו 'דבָּרִים בָּנוּ', ואעפ"כ מצוה לשמוע לו, הואיל ואדם גדול וחכם וראוי לנבואה הוא מעמידים אותו על חזקתו, שבכך נצטוונו, כמו שנצטוונו לחתוך את הדין על פי שני עדים כשרים, ואע"פ שאפשר שהעידו בשקר, הואיל וכשרים הם אצלנו מעמידין אותן על כשרותן. ובדברים האלו וכיוצא בהן נאמר (נצבים כט, כח) הִנֵּנְתֶּם לַה' אֱלֹהֵינוּ וְהִנְגַּלְתָּ לָנוּ וּלְבָנֵינוּ, ונאמר (שמואל א' טז, ז) כִּי הָאֵדָם יִרְאָה לְעֵינָיו וה' יִרְאָה לִלְבָב.

ועוד שם (ח, א-ב): משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהמאמין על פי האותות יש בלבד דופי, שאפשר שיעשה האות 'קִבֵּל וּפִשּׁוּף', אלא כל האותות שעשה משה במדבר לפי הצורך שעשם וכו'. ○ נמצאת אומר, שכל נביא שיעמוד אחר משה רבינו, אין אנו מאמינים בו מפני האות לבדו כדי שנאמר אם יעשה אות נשמע לו לכל מה שיאמר, אלא מפני המצוה שצוה משה בתורה ואמר אם נתן אות אֲלֵיו תִשְׁמָעוּן, כמו שצונו לחתוך הדבר על פי שנים עדים ואע"פ שאין אנו יודעין אם העידו אמת אם שקר, כך מצוה לשמוע מזה הנביא, אע"פ שאין אנו יודעים אם האות אמת, או 'בְּפִשּׁוּף וּלֹט'.

^פ ועיין מה שכתב רבינו בזה בעל הגאולה ועה"ת (סימן לא), וביואל משה (א, מו). ועיין בליל ו' דחנוכה תשט"ז (נדפס בחידושי תורה תשט"ז, ובדברי יואל לחנוכה אות פא), ועוד.

^ט בפרקי דרבי אליעזר (פרק מז): רבי אליעזר אומר, חמש אותיות שנכפלו בתורה באותיות, כולם בסוד הגאולה וכו'. וכולם לא נמסרו האותיות אלא לאברהם אבינו, ואברהם מסר ליצחק, ויצחק מסר ליעקב, ויעקב מסרן

[ואבל ביאור הדבר, כי] ס'איז אָבער געווען מן השמים האט מען אָפּגעהיט¹⁸ [סימן זה, שלא יבא שום אדם לומר כן חוץ מגואל האמיתי. דמכין] אַז דאָס איז דער 'ס'ימן' [שהיה נמסר לבני ישראל], האָט מען נישט 'צוגעלאָזט' [מ'זאָל זאָגן] אַזאָ שָקֵר.

קיב

האָב איך געזאָגט [דכמו כן לענין קבלת נביא], אויף די צוויי זאכן אינאיינעם, מוז זיין [ניש על זה הבטחה, אַז דאָס] וועט מען נישט צולאָזן מן השמים [במי שאינו נביא אמת. וממילא כשבא לפנינו ב' ענינים אלו, שהם צדקת האיש, ועשיית אות מופת] ווייסט מען שוין זיכער אַז 'דאָס' איז עס [שהוא נביא אמת]. -

קיג

וכאן בסימני יוסף עדיף טפי מסימני הנביא, דשם כתב הרמב"ם כי הסימן שהוא צדיק לחוד, אינו מספיק, דאכתי שגא אינו צדיק והאדם יראה רק לעינים. אבל כאן הכירו בראיה חושית ששורה עליו שם הוי"ה, וידעו בבורור שהוא צדיק אמת

על כל פנים איז אַזוי, דאָ [בענין סימני יוסף הצדיק] איז דאָך נאָך שטאַרקער. דאָ איז דאָך טאַקע דער אַמֶת, דאָ איז גאַרנישטאַ קיין מָקוֹם לטָעוֹת [בצדיק שהכירו בו השבטים הק' שהוא נזיר ברית, ואינו דומה לענין דין הנביא הנוגע לכל ישראל אם להאמין בו. ולכן] דאָ ביי די צוויי זאָכן אינאיינעם וואָס מ'האָט דאָ געזען ביי יוסף הצדיק, [הן] אַ רֶאִיָה בְּרוּרָה אויפֿן צִדְקוֹת [מן שם הוי"ה השורה עליו על ידי קדושת מילה], און [הן] אַ רֶאִיָה בְּרוּרָה אַז מ'האָט געזען דאָס איז אַלעס לָשׁוֹן קוּדֶשׁ [כפי שורשו למעלה, ושהיו רואים את הנשמע. ואין זה אחיות עינים, מכיון שהוא צדיק אמת, ובודאי כפיו כן לבו].¹⁹

קיד

ישוב קושיא ט

והלשון בי 'פ' המדבר, יש לפרש על דרך שפירשתי בנוסח התפילה כי כל פה לך יודה וגו' וכל עין לך תצפה [ומה שנאמר] בי 'פ' המדבר אליכם, [ולא אמר כי 'אני' המדבר].

ליוסף, ויוסף מסרן לאחיו וכו'. וְאֶשֶׁר בֶּן יַעֲקֹב מִסֵּר סוּד הַגְּאוּלָּה לְסֹרֵחַ בֶּת אֶשֶׁר. - וכשבא משה ואהרן אצל זקני ישראל, ועשו האותות לעיניהם, הלכו זקני ישראל אצל זקנתם סָרַח בֶּת אֶשֶׁר, ואמרו לה בא איש ועשה "אותות" לעינינו כך וכך, אמרה להם אין באותות האלו ממש. אמרו לה, והלא אמר לנו פֶּקֶד פְּקֻדָּתִי אֲתֹכֶם, אמרה להם הוא האיש שעתיד לגאול את ישראל ממצרים, שכן שמעתי מאבא פ"ה ופ"ה, שנאמר (ויחי ג, כד-כה) פֶּקֶד יִפְקֹד מִיד האמינו העם באלקים ובמשה, שנאמר (ד, לא) וַיֵּאמְרוּ הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי 'פֶּקֶד' ה' אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

ועיין עוד בשמות רבה (ה, יא): וַיַּעַשׂ הָאֱתָת לְעֵינֵי הָעָם (ד, ל), כמה שאמר למעלה. וַיֵּאמְרוּ הָעָם (שם, לא), עשו כמו שאמר הקב"ה (יח) וַיִּשְׁמְעוּ לְקֹלֶךָ, יכול לא האמינו עד שראו האותות, לא, אלא וישמעו כי פקד ה' (ד, לא), על השמועה האמינו, ולא על ראיית האותות. ובמה האמינו, על סימן הפקידה שאמר להם, שכן היה מסורת בידם מיעקב, שיעקב מסר את הסוד ליוסף, ויוסף לאחיו, ואשר בן יעקב מסר את הסוד לסרח בתו, ועדיין היתה היא קיימת, וכך אמר לה כל גואל שיבא ויאמר לְבָנִי "פֶּקֶד פְּקֻדָּתִי אֲתֹכֶם", הוא גואל של אֶמֶת. כיון שבא משה ואמר פֶּקֶד פְּקֻדָּתִי אֲתֹכֶם, מיד ויאמן העם, במה האמינו, כי שמעו 'הפקידה', הדא הוא דכתיב כי 'פֶּקֶד' ה' אֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֵת עֲנָנִים וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ, וַיִּקְדּוּ עַל הַפְּקִידָה, וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ עַל כִּי רָאָה אֵת עֲנָנִים.

²⁰ כמבואר ברמב"ן שמות (יח) שהביא בשם חז"ל ורש"י הסימן דפקדו פקדתי, ואח"כ כתב: ויש עליך לשאול, ומנין להם שיאמינו, שמה שמע משה במסורת הזאת כמותם. ויש לומר, כך קבלו מיוסף ששמע מפי הנביא אביהם, שהראשון שיבא ויאמר להם בלשון הזה הוא יהיה הגואל אותם, גלוי וידוע לפני הקב"ה שלא יבא אדם ויכזב בהם, בכך הבטיחם.

וכמו שביאר רבינו ענין זה באורך בכ"מ, ומהם בס"ג החודש תשי"ג, לך תשי"ד, החודש תשי"ד, במדבר תשי"ד, שמות תשט"ז, ובעל הגאולה ועה"ת (סימן לא-לב). ועיין גם בס"ג שמות תשכ"ז.

²⁰ ומעתה יתיישב קושיא ז-ח באופן שני, בביאור דברי הגמרא שדרשו כפי כן לבי. דהכוונה דממה שהראה להם הב' ראיות, נשמע להם כן. כי מצירוף שני הראיות גם יחד, הכירו בו שבודאי כפיו כן לבו, ואינו עוסק באחיות העינים ודברים של שקר, וממילא צדקו ב' הראיות.

קען זיין אויך די זעלבע [ווי] וואָס איך פלעג צו זאָגן^ט, [לבאר] וואָס מ'זאָגט (בתפלת נשמת) [כ'] 'כָּל פֶּה' לִף יוֹדָה, 'וְכָל לְשׁוֹן' לִף תְּשֻׁבָּה, 'וְכָל עֵין' לִף תְּצַפָּה.

קטו

דלכאורה הלא בעוה"ר יש הרבה פיות שאינם מורים לה, והרבה עינים שאינם מצפים לה

[דלכאורה הלא] בעונותינו הרבים, מ'זעט דאָך נעבעך בעונותינו הרבים, וויפיל איז דאָ נעבעך 'מ'יילער' [וואָס זענען] נעבעך מִתְחַפֵּים וּמִגְדָּפִים, [און] אָזעלעכע 'צ'ינגען' וואָס מאַכן חֲרוּב די וועלט, [וואס כן] וואָס זאָגט מען 'כָּל פֶּה' לִף יוֹדָה 'כָּל לְשׁוֹן' לִף תְּשֻׁבָּה, ווי קען מען דאָס זאָגן.

[וכן מה שאומרים] 'וְכָל עֵין' לִף תְּצַפָּה 'וְכָל בֶּרֶךְ' לִף תְּכַרֵּעַ, [והלא] ס'איז דאָך נאָכנישט דאָס, ס'וועט דאָך הערשט זיין שפעטער [לעתיד לבא].

קטז

ופירשתי על פי דברי השל"ה הנזכר, דמה שאנו קורין פה וְעֵין הוּא רַק לְשׁוֹן מוֹשָׁאֵל, אַבְל עֵצֶם וְשׁוֹרֵשׁ הַלְשׁוֹן הוּא לְמַעַלָּה בַּמִּדּוֹת הָעֲלִיּוֹנוֹת. וזה שאומרים כי כל פֶּה וְעֵין שֶׁהֵם כְּשׁוֹרֵשׁם הָאִמִּיתִי, לִךְ יוֹדָה וְיִצְפָּה, וְלֹא נִכְלָל בּוֹה סָתָם פִּיּוֹת וְעֵינִים שְׁאִינֵם בְּגִדָּר זֶה

נאָר וואָס דען לויטן של"ה הקדוש (המובא לעיל באות עה-עט) [וואָס] ער זאָגט ס'איז אַ לְשׁוֹן מוֹשָׁאֵל [מה שקורין פה כאן למטה], 'ס'הייסט נאָר' פֶּה. [לפי זה אתי שפיר, כי כל פֶּה שהוא פֶּה אִמִּיתִי, שפיר לִף יוֹדָה גַם עֵתָה], און דעס וואָס ס'איז נישט אַזוי, דעס הייסט נישט "פֶּה", ס'איז ליגנט, מ'רופט עס נאָר אַזוי ווייל מ'ווייסט נישט [קיין אַנדערן נאָמען], אָבער ס'איז נישט 'דעס', דער נאָמען פֶּה [אצל סָתָם בְּנֵי אָדָם] דאָס איז מוֹשָׁאֵל פֿון דעם [ריכטיגן 'פֶּה'].

קיז

וכמו כן בכאן אצל יוסף הצדיק, אמר כי 'פי' המדבר אליכם, והיינו שאני מדבר בפה אִמִּיתִי, המקושר למעלה בשורשו

[וכאן ביוסף הצדיק], ער האָט געזאָגט פי 'פי' הַמְדַּבֵּר אֲלֵיכֶם, קאָנט עטס זען אַז ס'איז טאַקע "פִּי" [דהיינו פֶּה אִמִּיתִי], ס'איז דער אָמֶת אַזוי, אַז 'דאָס' איז עס.

קיח

הוספה והשלמה מדברי יואל^ה

ביאור הפסוק: הוציאו כל איש מעֲלֵי

איתא בישמח במעם שמוציאין הבעלי דינין לחוץ, כי באם יש שם דובר שקר הוא רוחה השראת השכינה.

וכמו כן ביוסף, לפי שרצה לדבר להם בבחינת השראת השכינה שמדברת מגורנו, לכן אמר הוציאו כל איש מעֲלֵי

[ואולי למעם זה אמר יוסף הוציאו כל איש מעֲלֵי וגו' בְּהַתְּנוּעָה אֶל אֶחָיו. והוא על דרך שכתב ק"ו

הישמח משה וזל"ה (בפרשת משפטים) במעם שבשעת הדין תורה מוציאין את הבעלי דינין לחוץ דוקא, ולא סגי שילכו לאיזה צד שלא ישמעו דברי הדיינים, כי אי אפשר לירד באמיתות עומק הדין אם לא בהשראת השכינה וכו', והנה דבר שְׁקָרִים לא יִפֹּן לְגַדְד עֵינָיו (תהלים קא, ו) וכו', ובבעלי דינים מסתמא חד מנייהו משקר ורוצה לגזול, ועל כן אמרו (אבות א, ה) יהיו בעיניך כרשעים וכו', ואם כן בעורר במחיצה זו אי אפשר לדון דין אמת לאמיתו עכ"ד הק'.

^ט וְעֵין זה בדברי רבינו בליל ג' דחנוכה תש"כ (ובדברי יואל לחנוכה אות ד), ובהגדה מהר"י ט"ב (אצל נשמת).

^{טו} והדברים מוכיחים, שהוא כנראה ממה שהוסיף רבינו לאחר השבת, בעת שעבר על הכתבים.

וכמו כן הכא, כי היה בהדיבורים עצמן בחינת השראת השכינה, וכמבואר לעיל שדיבר אליהם בלשון הקודש כפי שורשה למעלה, ושהיו רואין את הנשמע יען כי היתה השכינה מדברת מתוך גרונו, ואי אפשר שיחול השראת השכינה במקום שרשעים עומדים שם, וכדכתיב (תהלים ה, ה) לא יִגְדֹּף רָע. ולכן כשרצה יוסף הצדיק לברר להם ראיית הלשון ע"י השראת השכינה שבדיבוריו, צוה להוציא מעליו כל איש, והבין].

קיט

ביאור הפסוק: כִּי כְמוֹךָ כְּפָרְעָה
לכאורה יש להבין הנתינת טעם דלפי שחשוב אתה
כמלך, לכן אל יחר אפך. וגם למה אמר 'בְּאֲזִי אֲדִנִּי'

[ועל דרך זה אפשר לפרש במאמר הכתוב יִדְבֵּר נָא עִבְדְּךָ דָּבָר בְּאֲזִי אֲדִנִּי וְאַל יַחַר אַפְּךָ בְּעִבְדְּךָ כִּי כְמוֹךָ כְּפָרְעָה, ופירש רש"י ז"ל חשוב אתה בעיני כמלך. ולכאורה מה נתינת טעם יש בזה, והלא אדרבה הוא טעם לסתור, דאם חשוב בעיניו כמלך אם כן האיד ידבר נגדו קשות, ויתכן שיחר אפו עליו יותר. גם מה שאמר בְּאֲזִי אֲדִנִּי צריך ביאור, שהרי כל דבריהם היו עד עתה על ידי המליץ שבינותם ועיין במזרחי שהרגיש בזה.

קכ

אמנם יהודה רצה לנסות ביוסף אם יודע לדבר בלשון הקודש האמיתי, ובאם לאו ישעון שאינו ראוי למלוך עליו. וכדי שיוכל לדבר ככה ולא יהא מונע להשראת השכינה, אמר יִדְבֵּר נָא עִבְדְּךָ דָּבָר בְּאֲזִי אֲדִנִּי, שלא ישמע איש אחר שאינו ראוי לזה

אמנם לדרכינו אפשר לומר כי יהודה רצה לנסות את יוסף בזה, אם יודע בלשון הקודש כפי שורשה למעלה, ובוה רצה להכניעו, כי אם אינו יודע בכל לשון אין ראוי להיות מלך. אמנם כל עוד שהמצריים היו עומדים עליו לא היה יכול לדבר דיבורים שיש בהם בחינת השראת השכינה כאמור, ועל כן ביקש ואמר יִדְבֵּר נָא עִבְדְּךָ דָּבָר בְּאֲזִי אֲדִנִּי" שלא על ידי מליץ, ויתרחקו המצריים משם שלא ישמעו דבריו, וכוונתו מן המעט האמור.

קכא

ואמר כִּי כְמוֹךָ כְּפָרְעָה, שחשוב אתה בעיני כמלך, ולכן מסתמא
אתה מכיר בלשון קודש האמיתי, ואל יחר אפך בי על זה

ונתן טעם לדבריו כִּי כְמוֹךָ כְּפָרְעָה, וכפרש"י חשוב אתה בעיני כמלך, וממילא מוכרח אתה להכיר בכל לשון כי כן כתוב בנימוסי מצרים, ועל כן אל יחר אפך בְּעִבְדְּךָ, כי לא לנסותך אני בא, אבל לפי חשיבותך בעיני ברור לי שידעת בו. ואולי כיון לומר בלישנא דמשמע לתרי אנפי, שאם לא ידעת הרי כְּמוֹךָ כְּפָרְעָה שגם הוא אינו יודע, ואם כן מה לך למשול עלינו, ואין אתה ראוי להיות מלך כמו פרעה].

קכב

יְשׁוּב קוּשִׁיא א [באופן נוסף]¹⁰

המדרש מביא משל מענין באר עמוקה מלאה מים, לרמוז על עמקות לשון קודש האמיתי, שהיה ממון ועמוק בלב יוסף עד עתה. והחבל ונימה שקושרין להדלותה, רומז על השתלשלות המדרגות ממדות עליונות עד שמגיע הלשון למטה. וכך עשה יהודה שהשיב דבר על דבר עד שעמד על 'לבו' של יוסף, היינו לשון קודש האמיתי שהיה ממון ומוסתר בלבו

[ובזה יובן דברי המדרש המוצג בראש דברינו, בתיב מים עֲמָקִים עֲצָה כָּלָב אִישׁ, משל לבאר עמוקה מלאה צונן וכו'. וכוונת המשל לדרכינו, כי עמקות הלשון קודש כפי שורשה שלמעלה בבחינת השראת השכינה, זה היה ממון עד עתה בלב יוסף, ולא גילה אותה להם עד עכשיו.

¹⁰ מלבד מה שביאר רבינו בזה להלן בהדרוש (השייך לחלק ב' של הקונטרס).

ומה שאמרו בהמשל שלא היה בריה יכולה לשתות הימנה, עד שבא אחד וקשר חבל בחבל ונימה בנימה וכו', זה ירמוז על השתלשלות הלשון שנשתלשל ממרכבה העליונה באלפים ורבבות מדרגות עד שהגיע לעולם הזה, וכמבואר בדברי השל"ה הק' דלעיל.
ומסיים המדרש כך היה יהודה משיב ליוסף דבר על דבר עד שעמד 'על לבו', והיינו שגילה לו יוסף את ידיעת הלשון קודש האמיתי שהיתה עד עכשיו טמון בסתרי לבבו].

קכג

ביאור המדרש: דבריו של יהודה נראים לכל צד
יהודה דיבר בלשון קודש האמיתי, שרמוז בה עד אין מספר,
כי הרבה פנים לתורה, וזה שאמרו שנראים לכל צד

[ועל דרך זה יתבאר עוד מדרש (בראשית רבה צג, ג) בפסוק וַיִּגֶשׂ אֵלָיו יְהוֹדָה, כתיב (משלי כה, יא) תַּפְנוּחֵי זָהָב בְּמִשְׁפָּכִיזַת קֶסֶף דָּבָר דָּבָר עַל אַפְּנָיו, מה אופֵן זה מראה פנים מכל צד, כך היו דבריו של יהודה נראים לכל צד בשעה שדיבר עם יוסף. דלדרכינו הכוונה על מה שדיבר עמו בלשון הקודש האמיתי כפי שורשה למעלה, ופנימיות לשון הקודש בבחינה הגבוהה הוא מוגיע עד אין חקר ומתפרשת בכמה פנים. וכמו שתמצא בלשון התורה הק' שרמוזו ודרשו בהם גימטריאות וחילופי אותיות ורמוזים עד אין מספר, וע' פנים לתורה. כמו כן דבריו של יהודה היו נראים לכל צד באותה שעה, ע"י בחינת לשון הקודש שדיברו יהודה ויוסף. ועל ידי זה עמד על לבו, וכאמור].

קצ

ברכת הקודש

און דער בורא כל עולמים זאל העלפן:
אידן זאלן בְּמִהְרָה זֻכָּה זיין, טאַקע די יְשׁוּעָה שְׁלִימָה.
דער בורא כל עולמים זאל דערפרייען אידישע הערצער בְּמִהְרָה.
מ'זאל מיר געהאַלפן ווערן מיט אַ יְשׁוּעָה שְׁלִימָה.
מ'זאל זֻכָּה זיין דערווייל, מ'זאל מיר זיך מְחַזֵּק זיין בְּאַמוּנָתוֹ וּבְתוֹרָתוֹ הַקְּדוּשָׁה.
מ'זאל נישט חלילה פאַרפירט ווערן.
מ'זאל זיך האַלטן, מ'זאל טון דעם רָצוֹן הַבוֹרָא בְּרוּךְ הוּא.
מ'זאל מיר זֻכָּה זיין צו זען בְּמִהְרָה בְּהַתְרוּמָּמוֹת קֶרֶן הַתּוֹרָה וַיִּשְׂרָאֵל, וּבְהַתְגַּלוּת כְּבוֹד שְׁמִים עָלֵינוּ, בְּמִהְרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

